KANAKA MAOLI

Et polynesisk folk fra Hawaii

Hvem er de indfødte folk?

INFORMATIONS- OG UNDERVISNINGSMATERIALE OM INDFØDTE FOLK

INDFØDTE FOLK

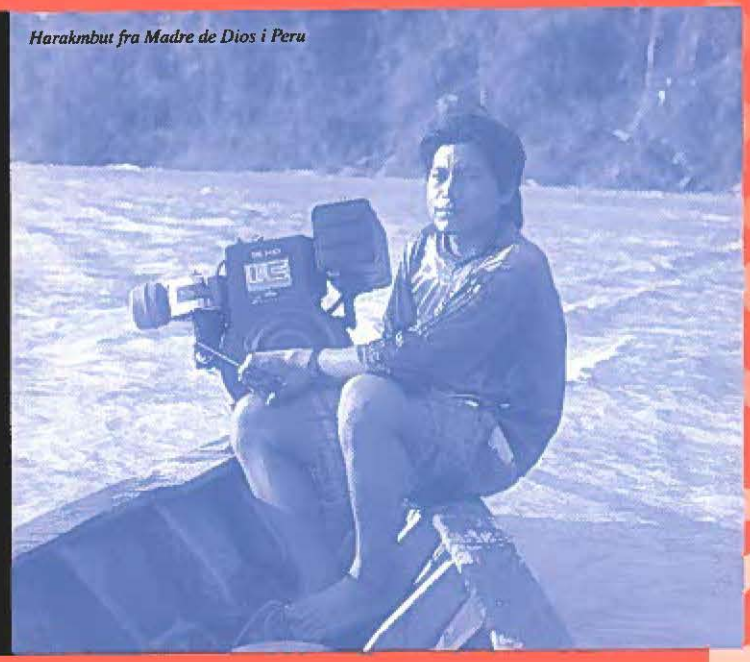
Harakmbut fra Madre de Dios i Peru

FORORD

For omkring 100 år siden blev "vilde og uciviliserede" mennesker fra anderledes folkeslag hentet til Europa og udstillet som dyr i en zoologisk have.

I København havde man f.eks. en kannibaludstilling med indfødte australiere, som blev udstillet i bure, - til stor undren og fornøjelse for datidens københavnere, som dengang ikke havde de store muligheder for at opleve fremmede folkeslag.

Sådanne forlystelser blev kaldt folke-udstillinger og turnerede i Europa igennem nogle årtier. Der var bl.a. indianer-, neger- og beduiner-udstillinger. Den sidste folke-udstilling i København var i 1909.

Dani-dreng fra Vest Papua

Yanomami fra Brasilien

Kalinga-kvinder fra Filippinerne

I dag, hvor det er blevet almindeligt at rejse til fjerne lande, kommer forestillingerne om det fremmedartede ikke længere fra et museum. For mange mennesker er museernes udstillinger om fremmede folk suppleret med konkrete oplevelser. På 100 år har vores samfund forandret sig meget. Vi kan gå en tur på gaden og i storbyerne møde mennesker, der klæder sig, taler og ser ganske anderledes ud end os selv. Vi kan stige på et fly og mindre end 24 timer senere stå af i noget, der ligner en anden verden.

Til trods for denne forandring lever forestillingerne om de fremmede stadig i bedste velgående. Det vilde og uciviliserede er blot blevet skiftet ud med fordomme om tro og levevis over for dem, der er anderledes end det, vi kender bedst.

Indfødte folk bliver stadig afbildet i aviser som halvnøgne “aboriginals” fra Australien eller regnskovsindianere med fjer og ansigtsmaling. Det kan være en effektiv måde at skabe opmærksomhed om en avisartikel på, men det er et meget misvisende billede. Indfødte folk er lige så forskellige som alle andre mennesker i verden. Ethvert folks kultur og måde at leve på forandres konstant. En regnskovsindianer kan altså meget vel have en båd med motor og en inuit en snescooter for overhovedet at kunne komme frem til sine jagtsteder eller til det lokale marked.

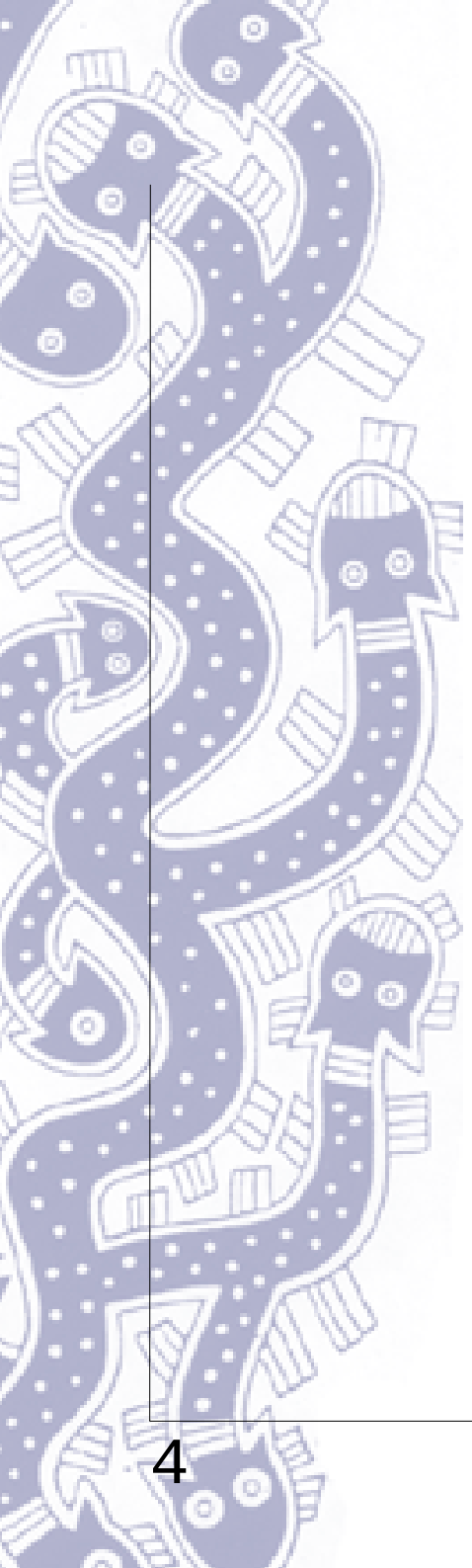

HVEM ER DE INDFØDTE FOLK?

Indfødte folk er efterkommere af folk, som beboede et område, før der blev dannet en stat.

Da koloniseringen i slutningen af det 15. århundrede tog sin begyndelse, tvang europæerne de indfødte befolkninger bort fra deres jord. Mange af dem blev dræbt eller trængt ud i yderområder, hvor det kunne være meget svært for dem at leve det liv, som deres forfædre og de selv indtil da havde levet. Nogle steder - i f.eks. Afrika og Asien - blev der lavet kunstige landegrænser, som delte folkeslag eller gjorde dem til mindretal uden rettigheder.

Da de tidligere europæiske kolonier blev uafhængige, fik de oprindelige indbyggere ikke selvstyre på samme måde som flertallet af befolkningen i de nye stater.

Derfor kræver mange indfødte folk i dag retten til at bestemme over deres egen jord og over hvordan de vil leve.

De navne, som indfødte folk kalder sig selv ved - f.eks. inuit, samer, maori - betyder typisk “folk”, og navnene på deres områder kan ofte oversættes til “vort land” – f.eks. “Nunavut”, som inuits landområder i Canada hedder.

Indfødte folk kaldes også “de første folk” eller “de oprindelige folk”. “Indfødte folk” er et udtryk, som de forskellige folkeslag selv i vidt omfang bruger, og som også bruges i De Forenede Nationer (FN). Repræsentanter for indfødte folk mødes flere gange om året i FN, bl.a. for at være med til at udfærdige en menneskerettighedserklæring, som specielt gælder for indfødte folk i deres særlige situation.

Det er nødvendigt, fordi indfødte folk hører til de mest undertrykte og allerfattigste i verden. Mange indfødte børn dør, før de når at blive voksne. De, der når så vidt, lever ikke særlig længe sammenlignet med resten af verdens befolkning. De fleste børn kommer kun lidt eller slet ikke i skole, derfor lærer de heller ikke de mest basale færdigheder som at læse, skrive og regne.

HVOR LEVER DE INDFØDTE FOLK?

Der findes i dag mere end 350 millioner mennesker i verden, som kalder sig indfødte eller oprindelige folk. Det er cirka 4% af hele verdens befolkning, og de lever i mere end 70 forskellige lande. De er fordelt på omkring 5000 grupper med hvert sit sprog, hver sin samfundsform og hver sin kultur.

De fleste lever i svært tilgængelige områder af verden, i bjerge, regnskove eller i de arktiske egne.

De lever ofte i områder, som er rige på naturressourcer som f.eks. olie og mineraler.

Derfor lever de under konstante trusler om at blive fordrevet fra deres land, fordi statslige eller multinationale selskaber ønsker at udnytte jordens rigdomme. De kan også være truet af andre folk, der ønsker at flytte ind på deres jord for at udnytte ressourcerne.

I de fleste lande udgør de et mindretal af befolkningen, mens de i Grønland (90%) og i Bolivia (66%) udgør flertallet.

Indfødte folk har et nært forhold til jorden. De betragter den som en del af dem selv og mener, at

den skal respekteres og ikke kan udpines og udstykkes til privat ejendom. Jorden er for dem fælleseje, som man skal leve *med* og ikke *af.*

Indfødte folk lever ofte som udstødte fra de samfund, de er en del af. De bliver jævnligt ofre for forfølgelse, folkemord og trusler om tab af retten til deres sprog og jord.

INDFØDTE FOLK I DE FORENEDE NATIONER (FN)

Det er vigtigt for indfødte folk at blive anerkendt som netop indfødte folk. Mange indfødte folk lever i en stat, de ikke føler noget fællesskab med. I mange tilfælde har de indfødte ikke mulighed for at bestemme over deres liv og deres

Xavante fra Brasilien i FN

Asháninka fra Peru

Dayak-kvinder fra Sarawak i Malaysia

fremtid. De er undertrykte og kan ikke blande sig i politik og økonomi. Meget ofte bliver de indfødte set ned på, fordi de lever og klæder sig anderledes end resten af befolkningen.

For at forbedre mulighederne for at hævde deres ret og deres egen levevis mødes repræsentanter for indfødte folk fra hele verden hvert år i *FN-bygningen* i Genève.

FN-bygningen er den bygning i Genève i Schweiz, som de Forenede Nationer har til rådighed. Her mødes alle verdens lande og drøfter forhold, der berører hele verden, f.eks. klimaforhold eller verdens flygtninge.

De indfødte folk mødes som deltagere i FN's Arbejdsgruppe for Indfødte Folk.

Hmong-kvinde fra Vietnam

Formålet med arbejdsgruppen er at høre om og at gøre rede for indfødte folks situation i forhold til de grundlæggende menneskerettigheder.

Arbejdsgruppen mødtes første gang i 1982. Dens formål er desuden at komme med forslag til en verdensomspændende *deklaration* for indfødte folks menneskerettigheder.

En deklaration er en form for aftale, som alle de lande, der sidder i FN, kan vælge at tilslutte sig. Hvis de gør det, har de på sin vis forpligtet sig til at overholde de regler, man er blevet enige om. Reglerne kan f.eks. handle om, hvordan man ønsker, at indfødte folk skal behandles.

Med en sådan deklaration håber de indfødte folk, at de vil være i stand til at presse deres regeringer til at behandle dem ordentligt. Derfor er det meget vigtigt for dem at have mulighed for at mødes i FN's arbejdsgruppe. Her kan de fortælle om deres problemer og i fællesskab søge at støtte hinanden i deres kamp for at blive anerkendt som indfødte folk, med de samme rettigheder som alle mulige andre mennesker i verden bør have.

INDFØDTE FOLK PÅ INTERNETTET

De indfødte folk er meget forskellige i deres kultur, religion og den måde de organiserer sig på socialt og økonomisk. De er mennesker, som værdsætter deres egen specielle kultur, og de kæmper for at overleve. Nogle lever som jæger-samlere eller af at opdrætte kvæg. Nogle lever af socialhjælp i storby-ghettoer. Mange arbejder på fabrikker eller i miner, andre er ansat på kontorer og nogle ganske få er f.eks. højt uddannede advokater. Indfødte folk har som andre mennesker i verden meget forskellige liv, uanset om de er inuit i Grønland, shuar i Ecuador, indfødte australiere eller van gujjar i Indien.

Indfødte folk kæmper for at få indflydelse på deres eget liv og medbestemmelse over en lang række af deres daglige forhold. De forsøger at få indflydelse ved at møde op i de nationale og internationale politiske organer, som påvirker deres samfund. Mange indfødte folk har deres egne organisationer, der varetager deres særlige in-

teresser i forhold til det øvrige samfund. En række indfødte folks organisationer har adgang til internettet og bruger de moderne kommunikationsmidler ligesom mange andre mennesker i verden.

Selvom man befinder sig i en regnskov i Sydamerika eller i den arktiske kulde, behøver man ikke at være afskåret fra at blande sig i den internationale debat eller at komme til orde på internettet.

Du kan prøve at kigge på disse web adresser:

www.atsic.gov.au
Det australske ministerium
for indfødte anliggender.
www.norsk.dk/artikler/historie
Information om samer i Norge.
www.silamiut.gl/
Det grønlandske teater.
www.natmus.min.dk
Børnesidens "Fremmede Folkeslag".

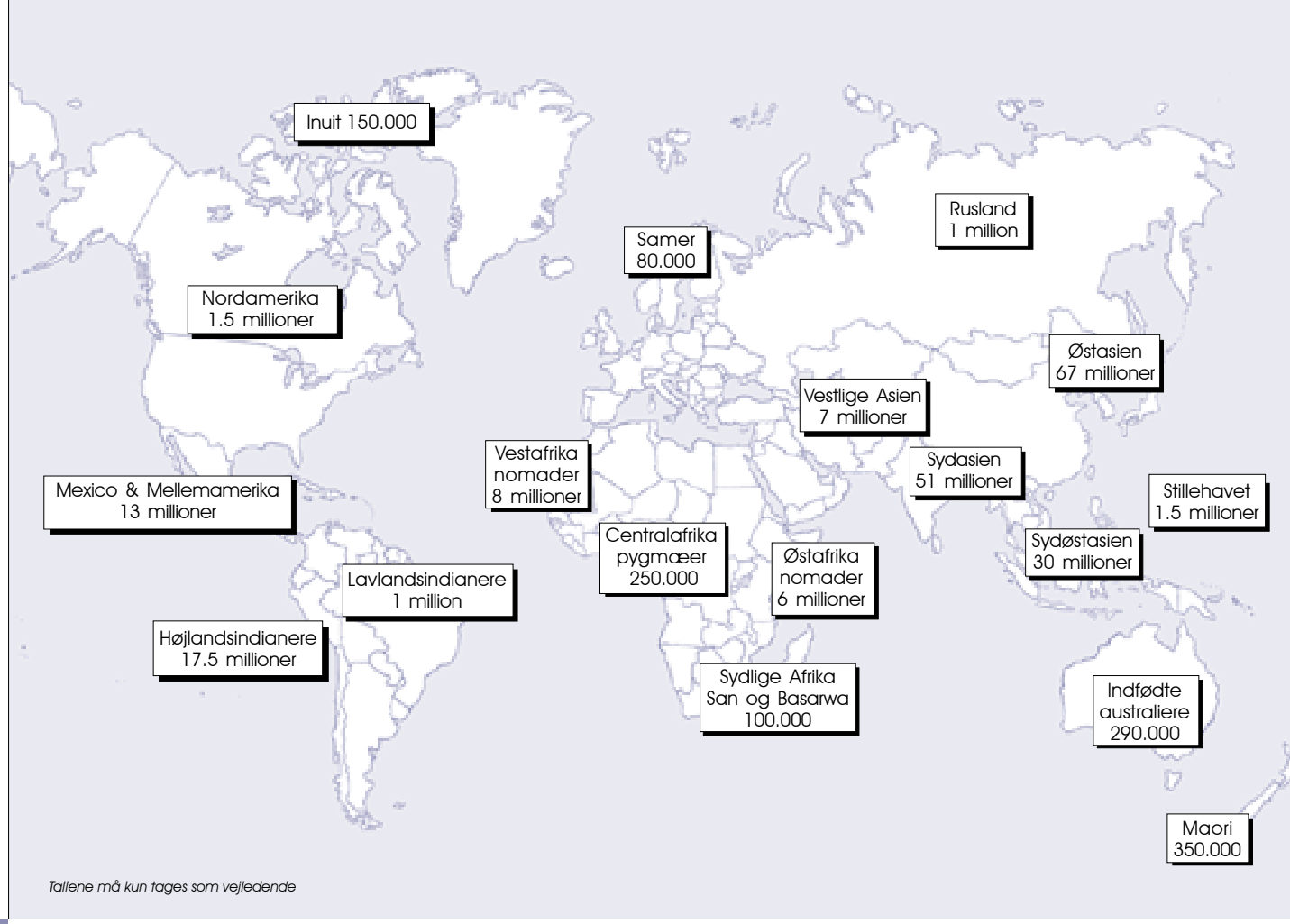

Verdens oprindelige folk har fået deres eget tiår. FN har besluttet, at perioden fra 1994 til 2004 skal bruges til at forbedre de indfødte folks rettigheder.

I dette og andre hæfter kan du læse om nogle af de mange forskellige indfødte folk, som IWGIA arbejder for at sikre basale menneskerettigheder og ret til jord og selvbestemmelse samt politisk kendskab, således at de kan forsvare sig mod overgreb.

I Danmark har den danske regering udarbejdet en plan for, hvordan indfødte folks rettigheder respekteres og deres særlige forhold tages i betragtning, når der skal laves udviklingsprojekter.

KANAKA MAOLI

Et polynesisk folk fra Hawaii

Melanesien, Mikronesien og Polynesien

Stillehavet, der dækker næsten en tredjedel af jordkloden, er hjemsted for omkring seks millioner indfødte folk, der lever spredt på flere end 6.000 øer. Vestlige forskere har opdelt dem i tre forskellige indfødte sprog- og kulturgrupper: melanesiere, der udgør 80% af befolkningen, mikronesiere og polynesiere.

Melanesien betyder "de sorte øer." Betegnelsen dækker den store ø Ny Guinea (den østlige del af øen hedder Papua Ny Guinea, den vestlige del er den indonesiske provins Irian Jaya/Vest Papua) og øgrupper som Admiralitetsøerne, Bismarckøerne, Salomonøerne, Vanuatu, Fijiøerne og Ny Caledonien (Kanaky).

Mikronesien betyder "de små øer" og omfatter øerne Kosrae, Pohnpei, Chuuk, Yap (Mikronesiens Forenede Stater), Belau, Kiribati, Nauru, Marshalløerne, Marianerne, Guam og andre øer og øgrupper, som ligger spredt ud over den centrale, vestlige del af Stillehavet.

Polynesien betyder "de mange øer" og udgøres af øgrupperne i det østlige og centrale Stillehav. De fleste ligger inden for trekanten mellem Hawaii (som de indfødte kalder Ka Pae'aina - "al landet"), New Zealand (Aotearoa) og Påskeøen (Rapa Nui, som hører under Chile). Andre øgrupper/nationalstater er Cookøerne, Niue og Tokelau (som

Mand med ikaika-*hjelm ved en Kaho'olawe-demonstration i 1970'erne.*
Kaho'olawe er den hellige ø, som blev bombet af amerikansk militær fra 1940'erne til 1992.

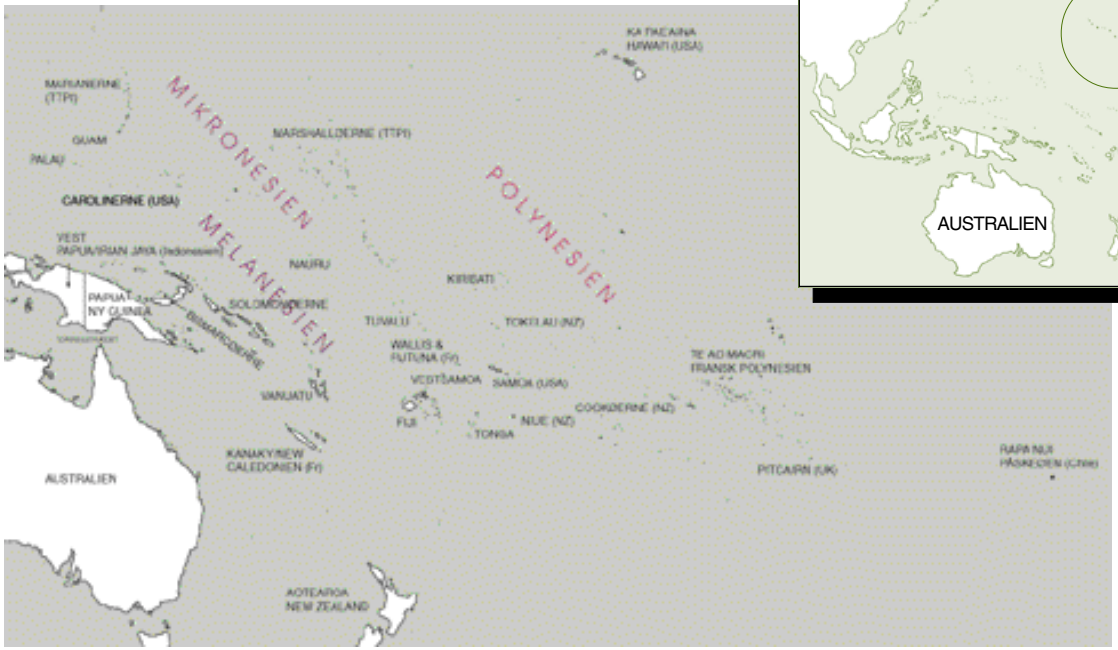

alle er tilknyttet New Zealand på forskellige måder), Tonga (som er et kongedømme), Tuvalu og Samoa (der er selvstændige) samt Amerikansk Samoa (der er et amerikansk territorium). Wallis og Futuna og Fransk Polynesien (Gambier, Marquesas, Selskabsøerne, Tahiti, Tuamotuøerne, Tubai og andre øgrupper) er under fransk herredømme.

For hver af de tre kulturgrupper – melanesiere, mikronesiere og polynesiere – er der en række særlige træk, men kulturerne er ikke så forskellige, som opdelingen antyder. Der er mange vigtige kulturtræk, der går igen over hele området.

“De rigtige mennesker”

Polynesien har mange relativt store, såkaldt høje vulkanske øer. På disse øer udviklede der sig ofte høvdingedømmer med forskellige sociale klasser. Der er mange ligheder i religion, sprog, samfundsstruktur og madproduktion i hele området. Forskellen på hawaiiansk, tahitiansk, samoansk og maori (sproget der tales af maori i Cookøerne og New Zealand) er nogenlunde som forskellene mellem de nordiske sprog. “Maori” er det samme ord som “maohi” på tahitiansk og “maoli” på hawaiiansk, og alle folkene bruger ordet til at referere til sig selv som “de rigtige mennesker.” På hawaiiansk siger man “kanaka maoli,” og her bruger vi også dét udtryk for den oprindelige befolkning fra Hawaii. Det er almindeligt, at folk over hele verden oplever sig selv som “rigtige mennesker.” Det er først i sammenligningen med andre, at vi giver os selv og hinanden egentlige navne.

Vulkanske øer

De fleste øer i Polynesien er dannet ved vulkansk aktivitet. Jo ældre en ø er, des mere nedbrudt vil den være, indtil kun koralrevet, der vokser i lavvandet omkring den nedbrudte vulkan, er tilbage og danner en ringformet økæde, kaldet en atol. De små øer, der er tilbage på toppen af koralrevet, består oftest af sand. Laysan-øen langt mod nordvest i den hawaiianske økæde er tyve millioner år gammel.

Den nyeste ø i den hawaiianske økæde er Hawai’i-øen, som af gode grunde også kaldes “Big Island” (den store ø). Alle de andre øer er tilsammen mindre end den. Hawai’i-øen har to aktive vulkaner og er stadig under dannelse. Endnu en ø er under dannelse 30 km sydøst for Hawai‘i, hvor den underjordiske vulkan, Lo‘ihi, arbejder sig op mod overfladen og forventes at bryde igennem havoverfladen om “kun” 200.000 år.

Landskabet på de andre beboede øer afspejler tydeligt deres relative geologiske alder. Yngre øer er mindre nedbrudte og har blødere linjer. Kaua‘i, O‘ahu og Vest-Maui har skarpe bjergrygge som resultat af årtusinders nedbrydning. De er også de mest frugtbare områder. Øst-Maui og Hawai‘i har bløde linjer, og meget af dem er dækket af lava.

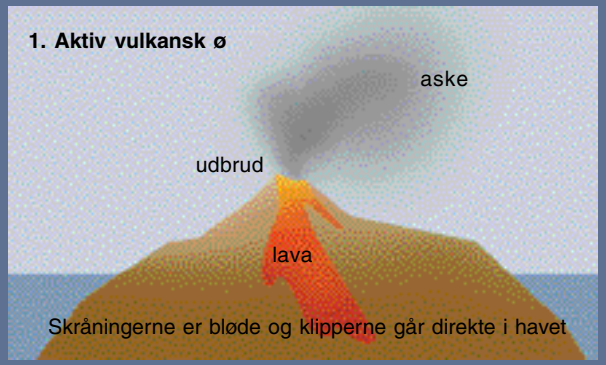

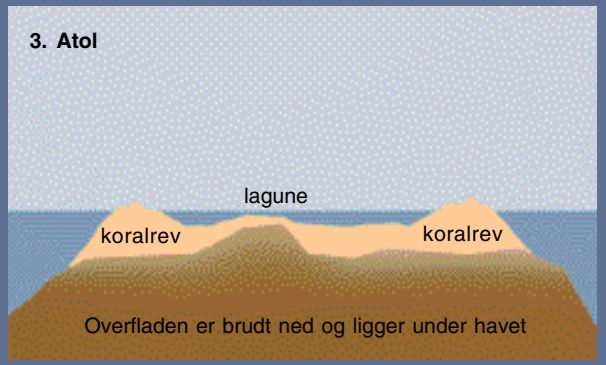

Øgruppen Hawaii

Hawaii er i dag en af Amerikas 50 Forenede Stater (USA) og er den eneste del af USA, som er adskilt fra resten af landet af et hav. Den hawaiianske økæde i det nordlige Stillehav består af 132 øer, der strækker sig over mere end 3.000 kilometer. Kun syv af øerne har almindelig fast beboelse: Kaua‘i, Ni‘ihau, O‘ahu (med hovedstaden Honolulu og mere end 80% af befolkningen), Maui, Moloka‘i, Lana‘i og Hawai‘i. Øen Kaho‘olawe, som er omkring 100 km², har været brugt af det amerikanske militær til bombeøvelser mellem 1942 og 1992 og er ikke beboelig; men den spiller en stor rolle for hawaiiansk kultur og identitet. Sammenlagt dækker den hawaiianske økæde kun 16.640 km² land (to femtedele af Danmarks areal). Til gengæld omfatter øgruppen Hawaiis territorialfarvand over to millioner km². Territorialfarvandet kontrolleres imidlertid af den nationale amerikanske regering og ikke af staten Hawaii.

Petroglyffer

Hawaii / Hawai‘i

På dansk skriver vi Hawaii uden at markere stødet med en ‘okina (omvendt apostrof), men i Hawaii skriver flere og flere det, som det udtales: Hawai‘i. I denne publikation har vi valgt at udelade apostroffen, når vi taler om staten eller hele øriget. Med apostrof refererer vi kun til Hawai‘i-øen.

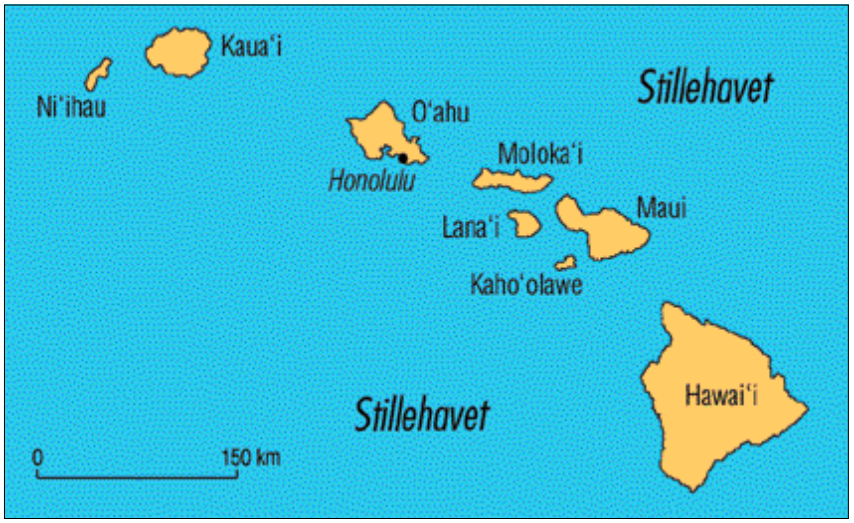

Landskab fra den vestlige del af øen O‘ahu

Hokulea *ankommer til Kualoa efter et års sejlads i Stillehavet*

Kanobygning

Kanoer i Waikiki på O'ahu fra før århundredskiftet

Paradisisk frodighed

Klimaet i Hawaii er tropisk, og sammensætningen af rigeligt ferskvand og frugtbar vulkansk jord har skabt grundlag for en paradisisk frodighed.

Hawaii er hjemsted for over titusinde livsformer, der ikke findes andre steder i verden. Det skyldes, at øgruppen er et af de mest isolerede steder i verden – over 4.000 km fra fastlandsområder. Over millioner af år har en fugl en sjælden gang – måske én gang på hundredtusinde år – medbragt et frø fra andre steder i verden. Også havet har nu og da bragt nye arter til Hawaii. Oprindelig var der kun to arter pattedyr – sæl og flagermus – og ingen myg eller krybdyr. De sidste to århundreders ændrede brug af jord og omgivelser har betydet, at en stor del af Hawaiis oprindelige dyr og planter er forsvundet.

Oprindelige dyr og planter

De første polynesiere medbragte planter som taro* og brødfrugt* og nogle få dyr – grise, hunde og rotter. Økologiske forandringer begyndte at finde sted, men de var for intet at regne mod, hvad der skete, da europæerne begyndte at komme. I dag er Hawaii det sted i verden, der har flest truede dyre- og plantearter. Man mener for eksempel, at der oprindelig var 140 fuglearter, der kun fandtes i Hawaii. I dag er kun halvdelen af dem tilbage – og af dem er halvdelen truede. Nogle af disse er ikke set i de sidste 20 år.

Myg og rotter

Nogle gange har mennesker uden at vide af det ændret den økologiske balance, andre gange har vores bevidste forsøg på at kontrollere naturen fået katastrofale følger. Der findes en del historier om, hvor uklogt man har båret sig ad i Hawaii. Et par eksempler:

Da vestlige skibe begyndte at komme til Hawaii, for at deres besætninger kunne proviantere og slappe af, benyttede de naturligt nok lejligheden til at udskifte deres drikkevand med frisk vand. Nogle gange var der myggeæg i det gamle drikkevand – sådan kom myg til Hawaii.

Rotter – af europæisk oprindelse, ikke familie til de oprindelige polynesiske – var en plage for sukkerplantagerne, fordi de ingen naturlige fjender havde i Hawaii. Man fik så den idé at give dem nogle fjender og bragte mangusten (en slags desmerdyr) til Hawaii. Selvom manguster jager rotter, så hjælper det ikke meget, når de jager mens rotterne sover ... og omvendt!

Natur og mennesker

Som mange andre indfødte folk er kanaka maoli blevet beskyldt for selv at have ødelagt deres omgivelser. Ser vi nærmere på deres måder at bruge deres omgivelser på og på vigtige dele af deres livsfilosofi, viser beskyldningerne sig imidlertid at være uretfærdige. Når det handler om økologisk ødelæggelse, er der ingen sammenligning med, hvad den vestlige indflydelse gør i Hawaii i dag.

Et nutidigt problem er, at nogle af de økologer, der forsøger at redde, hvad der er tilbage af oprindelige arter, ikke mener, at mennesker bør være en del af systemet. Indfødte folk, også kanaka maoli, er uenige heri, eftersom de betragter sig selv som en naturlig del af omgivelserne. De to grupper er således uenige om, hvad vi kunne kalde “ingen brug” eller “fornuftig brug” af omgivelserne.

Polynesiere til Hawaii

Hawaii blev oprindeligt bosat af polynesiere, sandsynligvis fra Marquesas, der var et barsk sted at leve sammenlignet med Hawaii. Dér var øerne stejle, så der var næsten ingen steder man kunne dyrke noget, og der var ingen rev, der gjorde fiskeri og sejlads behageligt i roligt hav. Hvor længe siden det er, at polynesiere fra Marquesas kom til Hawaii, synes at være ikke blot et videnskabeligt arkæologisk spørgsmål, men også et politisk spørgsmål. Jo kortere tid de indfødte hawaiianere har været i Hawaii, jo lettere er det for modstandere af særlige rettigheder for indfødte folk at hævde, at de blot er "indvandrere som alle andre" og derfor ikke har krav på særlige rettigheder. Nogle mener, at den første bosættelse i Hawaii skete for 2.000 år eller længere siden. Andre anslår, at det skete så sent som for 1.200 år siden. Lytter vi til de indfødte selv, siger de, at der har været hawaiianere i Hawaii *fra tidernes morgen* ...

Oprindelsen

Der er mange udgaver af den hawaiianske skabelsesberetning; men de har fælles træk, ligesom de har en del til fælles med vestlige teorier om "det store brag." Den bedst kendte skabelsesberetning er "Ke Kumulipo" ("Oprindelsen", "Livets kilde"). Den begynder for længe siden i det store dybe mørke og fortsætter i form af en slægtshistorie. Efter mange generationer når vi frem til historien om Papa og Wakea.

De første øer, planter og mennesker

Papa (Jordmoder) og Wakea (Himmelfader) forenedes i favntag, og Papa bar øerne Hawai'i og Maui. Dernæst fødte Papa mennesket Ho'ohokukalani ("At-sætte-stjerner-på-himlen"), en smuk datter, som Wakea forelskede sig i.

For at kunne være sammen med Ho'ohokukalani uden Papas vidende fik Wakea sine præster til at indføre hellige nætter (*kapu*- eller tabu-nætter), hvor mænd ikke måtte sove sammen med deres koner. Disse nætter benyttede Wakea til at være sammen med sin datter.

Ho'ohokukalani blev gravid og fødte noget ubestemmeligt, som de kaldte Haloa-naka ("Skælvende-lange-stængel"). De begravede det i jorden ved hushjørnet, og på det sted skød den første *kalo*- (taro-) plante op. *Kalo* er den vigtigste plante i hawaiiansk kultur, både ernæringsmæssigt og mytologisk.

Deres andet barn var det første menneske, og han blev stamfader til det hawaiianske folk. De kaldte også ham Haloa til ære for hans bror.

Som menneskets ældre søskende må *kalo*-planten og jorden ('*aina*) behandles med stor respekt. Menneskene har en hellig pligt til at tage sig af omgivelserne (*malama* '*aina*). Til gengæld er det omgivelsernes og *kalo*-plantens opgave at føde og opdrage (*hanai*) deres yngre søskende, menneskene.

Således bestemtes forholdet mellem menneskene og deres omgivelser som et familieforhold, og dermed gives retningslinjer for, hvordan mennesker bør opføre sig *pono* (korrekt, harmonisk) i forhold til deres omgivelser.

(Baseret på en beretning skrevet ned af hawaiianeren David Malo i 1830'erne.)

Brødfrugt

Tarodyrkning (O'ahu)

Hula-*dans*

I begyndelsen

I begyndelsen bosatte menneskene sig langs kysterne, tæt nok ved havet til at kunne fiske og tæt nok ved oplandet til at kunne dyrke taro, sødkartofler, bananer og brødfrugt. Mange af de øer, som polynesierne i Hawaii oprindeligt kom fra, var atoller, hvor man kun har en smal strimmel land til rådighed og næsten ingen skov. Derfor udviklede de en teknik med en speciel jordovn (‘*imu*), hvori maden blev tilberedt på glohede sten, under langsom stegning. Hawaiianerne laver stadig disse ovne ved store fester. I villahaverne kan man se folk lave jordovne på de bittesmå stykker åben jord, der er tilbage mellem husene og de cementerede gårdspladser og indkørsler. *Kalua*-gris er en populær spise, men kalkun kan steges på samme måde. *Kalua* betyder blot “stegt i en jordovn.” Kødet holder sig saftigt og velsmagende.

Flere mennesker – mere mad

Når en gruppe individer – planter, dyr eller mennesker – lever under ideelle forhold, siger erfaringen, at befolkningen vokser hurtigere og hurtigere. Det var sandsynligvis det, der skete i Hawaii. Når der bliver flere mennesker, må der produceres mere mad, og i Hawaii fandt man en række geniale måder at gøre dette på. Hvor det var muligt, udnyttede man flodvandet til at overrisle taro-marker (*lo‘i*). Man kan dyrke 5 til 20 gange mere taro på et stykke jord ved at bruge denne overrislingsteknik. I hawaiiansk kultur regnes overrislet taro for finere end taro, der ikke er overrislet. På forhøj-

Hula-*dans*

ningerne mellem de overrislede taro-marker dyrkede man bananer, morbærtræer* (*wauke*) og mange andre planter, der var nødvendige i den daglige husholdning. Fra områderne højere oppe ad bjergene fik man medicinske planter, tømmer til huse, kanoer og ting til at smykke sig med. Endnu i dag er det vigtigt for *hula*-dansere at have adgang til bjergområderne og de rigtige planter til deres dragter og smykker.

Fiskedamme

Efterhånden som befolkningen voksede, begyndte kanaka maoli at udnytte deres begrænsede landområder mere intensivt. Selv om øerne er store efter polynesiske forhold, så består de mest af stejle bjergsider, hvor man intet kan dyrke. I områder omkring flodernes udløb i havet udnyttede hawaiianerne blandingen af fersk, beriget flodvand og saltvand fra havet til at skabe fiskedamme. Disse fiskedamme var egentlig en slags marker, hvor planteædende fisk kunne "græsse." Brakvandet er nemlig ideelt for tang (*limu*), som er fiskenes vigtigste føde. Fiskene i fiskedammene voksede sig store og "fede," som hawaiianerne siger. Nogle af fiskene var forbeholdt folk af adelig slægt.

Importeret mad

Sammenlignet med fisk, som vokser sig store i den naturlige fødekæde, hvor små fisk bliver spist af lidt større fisk osv., så er fiskedammene op til hundrede gange mere produktive.

Hula-dansen

Hula er det hawaiianske ord for dans. Oftest fortæller eller illustrerer en *hula* en historie. Både mænd og kvinder danser *hula*. *Hula*-dansere glemmer aldrig, at de har fået deres danse fra Hi'iaka, søster til vulkangudinden Pele, og mange danse er til Hi'iakas ære.

De protestantiske missionærer, der kom til Hawaii i 1820, brød sig ikke om *hula*, som de fandt syndefuld. Da de efterhånden overtog kontrollen over regeringen, lykkedes det dem at forbyde *hula*-dansen. Alligevel kan vi stadig nyde de traditionelle danse og historier, fordi *hula*-dansen fortsatte som en modstandsform i det skjulte. Ved at holde dansen ved lige protesterede hawaiianerne imod, at deres kultur blev forbudt. Det er en af grundene til, at *hula* i dag er vigtig i bevægelsen for bevarelse af indfødte folks rettigheder. Det er mere end en dans, det er selve historien – historien om bevarelsen af hawaiiansk kultur.

I 2001 opførte en stor gruppe dansere fra mange berømte *hula*-skoler (*hula halau*) det store fortællende digt om Hi'iakas rejse for at hente Peles elsker hjem til storesøsteren. Digtet fortæller om den smukke gudinde og hendes oplevelser, mens hun rejser fra ø til ø. Opførelsen blev vist på tv over hele USA.

Hula-*dans*

I dag, hvor det meste af den mad folk i Hawaii spiser er importeret fra Californien og andre amerikanske fastlandsstater, er det værd at tænke over, hvor effektive fiskedamme er. I stedet for at reparere fiskedammene, så bliver mange i dag fyldt op og brugt til at bygge huse og militære anlæg på. Og folk, der gerne vil gøre dem produktive igen, kæmper mod mange regler og forordninger.

Ahupua‘a – landdistrikter

Fordi Hawaiis øer er høje vulkanøer, delte man traditionelt øerne op i “lagkagestykker,” der gik fra bjergtoppen og ned til havet, ja, faktisk så langt ud i havet som til revet, fra én bjergkam til den næste. Et sådant landområde blev kaldt en *ahupua‘a*, som ordret betyder “grisealter.” Navnet blev formentlig brugt, fordi der ved distriktsgrænserne faktisk var altre, hvor man ofrede grise til guderne. En *ahupua‘a* var en selvforsynende enhed, hvorfra en befolkning kunne hente næsten alt, hvad den behøvede, fordi man havde adgang til alle de forskellige økologiske zoner. På et tidspunkt i historien var disse enheder sandsynligvis selvstyrende. I dag mener nogle, at der engang var en høj grad af ligestilling og demokrati i disse lokalstyrede enheder.

De tørre områder

Også i områder uden floder og dybe dale fandt hawaiianerne på måder til at producere mere mad. I Konadistriktet (*kona* betyder “syd/læside”) på Hawai‘i-øen plantede de for eksempel en tynd strimmel skov af brødfrugttræer langs med bjergsiden, cirka 800 meter over havets overflade. Brødfrugttræer kan blive op til 30 meter høje og danner gode skyggefulde steder med deres kæmpestore fingerformede blade. De tiltrækker også fugtighed, hvilket betød, at man ikke alene kunne dyrke taro oppe over brødfrugtskovbæltet, men også udnytte jorden imellem træerne til at dyrke andre planter. Disse og andre måder at intensivere fødevareproduktionen på skabte så meget mad, at Hawaiis befolkningstal i slutningen af 1770’erne har været anslået til at være så højt som en million. I dag studerer mange kanaka maoli de gamle dyrkningsteknikker og arbejder på at genindføre nogle af dem.

Hawaiianerne laver deres basisføde *poi* (pasta) af taro, men er der tørke eller af andre årsager mangel på taro, kan *poi* også laves af brødfrugt. *Poi* blev traditionelt spist med fingrene fra en fælles skål (der var strenge renlighedskrav!). Derfor beskriver man i dag substansens art som en-, to- eller tre-finger *poi*.

Præster og adel fra Tahiti

Når befolkninger vokser, sker der meget ofte ændringer i politiske og sociale systemer. Hvis fødevareoverskuddet er stort nok, kan der frigøres arbejdskraft til andre aktiviteter. Der dannes ofte sociale klasser bestående af specialister af forskellig art, såsom håndværkere, præster og adel. Det skete også i Hawaii. Dertil kom indflydelse fra Tahiti. I århundrederne mellem 1100 og 1400 synes der at have været regelmæssig forbindelse mellem Hawaii og Tahiti. De hawaiianske fortællinger om fortiden (*mo‘olelo*) beskriver, hvordan præster og adel kom fra Tahiti og inspirerede hawaiianerne til at lave ændringer i deres samfund. Fra at have været et samfund bygget på lighedsprincipper udviklede Hawaii sig til det mest lagdelte klassesamfund, vi kender fra Stillehavsområdet: Høvdingedømmer med magtfulde øverstehøvdinge.

RELIGION

Hellige omgivelser

Da polynesierne først bosatte sig i Hawaii, havde de fomentlig, hvad vi kalder en animistisk* religion. De regnede alt i deres omgivelser for helligt og besjælet. Landskabsformationer, vinde, regn, sten, klipper, skyer – alt var helligt og blev behandlet derefter. Der var simple hellige principper, som for eksempel det kvindelige og det mandlige. I dag finder vi mange steder en flad liggende sten ved siden af en opretstående sten, og de menes at repræsentere henholdsvis det kvindelige princip (Hina) og det mandlige (Ku). Efterhånden befolkedes verden med guder, halvguder og andre ånder og væsener. Der var for eksempel Maui, som lavede mange narrestreger, men også udførte heltegerninger. Det var ham, der sørgede for, at solens gang over himlen blev langsommere, så der var nok dagslys til at dyrke taro. I nogle historier siges han også at være den, der fiskede Hawaii-øerne op af havet ...

Vulkangudinden og forfædreånder

Der var andre interessante guder og halvguder. Kamapua‘a var en halvgud i svineskikkelse og en nyttig balladmager. Pele, den frygtindgydende vulkangudinde, kunne antage mange forskellige skikkelser. I skikkelse af en gammel kone kunne hun finde på at besøge fattige folk for at se, om de var gæstfri og gav hende mad, som kulturen foreskrev. Opførte de sig som de skulle, ville hun skåne dem næste gang hun sendte flydende lava ned ad bjergsiderne. Samtidig var der et system af forfædreånder. Endnu i dag taler mange – selv kristne hawaiianere – om deres forfædreguder (‘*aumakua*), som ofte går langt, langt tilbage i tid og antager dyreskikkelse (især hajer, skildpadder, firben og ugler). Hawaiianere, der går i kirke hver søndag, kan godt samtidig have for eksempel en skildpadde (*honu*) eller en haj (*mano*) tatoveret et sted på kroppen. Disse familieguder beskytter og hjælper en, hvis man viser dem respekt. Behandler man dem ikke korrekt, kan de derimod være en plage. Interessant nok er ordet for forfader det samme som ordet for en nulevende vis ældre, der kan hjælpe en med at tage de rigtige beslutninger: *kupuna*.

Gudeverden og klassedelt samfund

De fleste af disse guder fortsatte med at eksistere samtidig med etableringen af en ny “statsreligion” for omkring 800 år siden. Med inspiration fra Tahiti og støttet af en lokal befolkningseksplosion udvikledes et hierarkisk system med “40.000” guder (dvs. “mange” på hawaiiansk), samlet under fire hovedguder, der kunne antage talrige former. Der var guden Kü for aktivitet og krig; Lono for frugtbarhed, havebrug og fred; Kane for skabelsen og ferskvand og Kanaloa, havets gud, som mest synes at have været Kanes følgesvend. Disse guder finder vi også i det sydlige Stillehav, dog med lidt andre roller. Nogle steder er Taneroa (Kanaloa) den vigtigste gud. Denne gudeverden havde en social parallel i skabelsen af et klassedelt samfund. Det blev nærmest en statsreligion, der understøttede høvdingeklassens magtfulde position. Menneskeofringer siges at have været del af denne religion.

Kapu-systemet

Man mente, at de øverste høvdinge besad mest af den særlige åndelige kraft *(mana)*, som var nødvendig for frugtbarhed og dermed folkets overlevelse. For at beskytte denne kraft var der særlige regler for, hvem der måtte komme nær til høvdingene, gøre bestemte ting og gå bestemte steder. Disse personer, handlinger og steder var *kapu* (tabu) for andre end de indviede. Vovede nogen at bryde et *kapu*, kunne de blive straffet meget hårdt – endda med døden. Mands- og kvinderoller blev også mere adskilte og veldefinerede. De måtte ikke spise sammen, og mænd måtte ikke spise mad tilberedt af kvinder. For at koncentrere så meget *mana* som muligt i de højeste herskere, tillod man ægteskaber mellem brødre og søstre, men kun blandt folk af allerhøjeste rang.

For godt to hundrede år siden bragte protestantiske missionærer fra Ny England kristendommen til Hawaii. Af mange grunde, blandt andet den katastrofale befolkningsnedgang, lod de fleste hawaiianere sig omvende, men elementer af de traditionelle religioner er stadig til stede.

HAWAII – AT VÆRE UNG I PARADIS …

Aloha

Hawaii fremstår for mange af os som et paradis – i hvert fald et ferieparadis fyldt af sol og smukke omgivelser, af bjerge, hav og surfbrætter. Venlige og smukke indfødte giver besøgende blomsterkranse om halsen, kysser dem på kinden til velkomst og afsked og hilser alle med *aloha*, der betyder både goddag, farvel og kærlighed. Turisterne ved ikke, at den smukke unge mand, Kekai, der er iført det traditionelle hawaiianske lændeklæde (*malo*), og som så varmt hilser velkommen i lufthavnen, arbejder for en mindsteløn. Hans løn giver ham kun en fjerdedel af, hvad der er nødvendigt for at holde ham selv og hans højgravide kone, Mahealani, i live som en selvstændig familie.

Hjemløs i paradis

Kekai og Mahealani bor dels hos hendes forældre og dels hos hans. Selv om begge forældrepar er forstående og holder af børn, svigerbørn og børnebørn, har de hverken særlig meget plads eller særlig meget økonomisk overskud. Hos begge familier er der også to yngre hjemmeboende søskende. Ifølge statistikken vil den unge familie ikke få eget hjem de første mange år. Det er dyrt at leve i Hawaii. Husleje og almindelige daglige fornødenheder er op til en halv gang dyrere end i resten af USA, og folk i Hawaii tjener samtidig mindre.

Den økonomiske fremgang, der siden slutningen af 1990'erne har præget resten af USA, er ikke nået til Hawaii, fordi økonomien her først og fremmest er baseret på turisme, primært fra Japan. Da Japan i 1990'erne oplevede et større økonomisk sammenbrud, slog det også kraftigt igennem i Hawaii. Da situationen omsider var ved at bedres, ødelagde selvmordspiloter Verdenshandelscenterets (World Trade Center) to tårne i New York og den nationale forsvarskommandocentral i Pentagon. Mange mennesker blev bange for at flyve, og færre turister kom til Hawaii. Mange, der arbejdede i turistindustrien, mistede deres arbejde. Det gjaldt ikke mindst de unge mennesker.

Kekai og Mahealani

Kekai plejede at arbejde på showet "Polynesiens Trylleri," hvor han tjente tre gange mere i timen end nu. Mahealani arbejdede som danser samme sted og dansede så længe hun kunne for sin graviditet. Da hun ikke længere kunne udføre det krævende arbejde med at danse hawaiiansk, tahitiansk og mange andre former for polynesisk og moderne dans, måtte hun sige op, for firmaet har ingen ordninger for barselsorlov. Mahealani fandt et fysisk mindre krævende job, men blev sagt op da hun var så langt henne i graviditeten, at hun ikke længere kunne stå og gå hele dagen. Så havde hun igen ingen sygeforsikring, fordi man i USA oftest tegner sygeforsikring gennem sin arbejdsplads. Da hun tre uger før fødslen skulle til undersøgelse hos lægen, måtte lægen afslå at se hende, fordi hun ikke længere havde en sygeforsikring. Det lykkedes heldigvis det unge par at finde et sygesikringsfirma, der var villig til at dække dem, men igennem et par uger var de meget utrygge og nervøse: Hvor kunne de finde de 10.000 kroner, som en hospitalsfødsel let kan løbe op i? Det er en almindelig situation for indfødte hawaiianere og andre, at de ikke har råd til at gå til læge eller tandlæge. Se på folks tænder, og man ved om de har en sygeforsikring!

Teenage-graviditeter

Kekai og Mahealani havde ikke planlagt at få et barn så tidligt, selv om de allerede havde planlagt at gifte sig, før Mahealani blev gravid. De er begge først i tyverne og er bedre stillet end mange andre unge, der får deres første barn, mens de endnu går i skole. Teenage-graviditeter er meget almindelige i Hawaii. Det er ikke godt for de unge pigers uddannelse og for deres børns opdragelse, men på en interessant måde passer dette ind i den traditionelle kultur, fordi det ofte bliver den nyfødtes bedsteforældre, der overtager forældrerollen. I gamle dage skete det ikke sjældent, at bedsteforældrene (eller andre af deres generation) tog sig af de to førstefødte børnebørn. Ideelt set ville moderens forældre adoptere

den første pige og faderens forældre den første dreng. Det blev ikke holdt hemmeligt for børnene, at de var adopterede, og nogle gange var det mere som om de havde flere mødre og flere fædre. Denne type adoption kaldes *hanai,* hvilket også betyder at (op)føde (sammenlign med historien om de første mennesker).

Studier og arbejde

Mahealani er en smuk og dygtig danser. Hun er veluddannet i sin traditionelle hawaiianske kultur og taler noget hawaiiansk. Hun tog sin studentereksamen på Kamehameha Schools, som er en institution skabt af en hawaiiansk prinsesse for godt hundrede år siden med det formål at fremme uddannelsen af indfødte hawaiianske børn. I dag er Kamehameha Schools en af de bedste skoler for hawaiianske børn. Mahealani studerer nu ved Hawaii Universitet i hovedstaden Honolulu på øen O'ahu, mens Kekai prøver at skabe sig en karriere i forlystelsesbranchen. Han har valgt at arbejde gennem en fagforening i stedet for at være tilknyttet et bestemt show, hvilket han af gode grunde betragter som usikkert. Fagforeningerne i Hawaii fungerer også som en slags vikarbureauer. I fagforeningen skal Kekai arbejde som lærling, og derefter skal han betale omkring 10.000 kroner for at blive optaget i fagforeningen, inden den giver ham adgang til gode jobs. I mellemtiden er det unge par nødt til at søge hjælp hos deres forældre. Heldigvis kommer de begge fra familier med to voksne forsørgere, der kan hjælpe dem.

Mange forlader Hawaii

Jord er så eftertragtet i Hawaii, at det er næsten umuligt for almindelige mennesker at købe et stykke jord at bygge på. Det betyder skyhøje huslejer og boligmangel. Når man dertil tager i betragtning, at det i gennemsnit er en tredjedel dyrere at leve i Hawaii end i resten af USA, så er det ikke mærkeligt, at mange hawaiianere flytter til andre amerikanske stater. Ønsker de at give deres børn en god uddannelse og et pænt hjem, er mange nødt til at forlade deres hjemland. I dag er der næsten lige så mange hawaiianere i de andre 49 amerikanske stater tilsammen, som der er i Hawaii. Ifølge den amerikanske befolkningstælling fra år 2000 bor 60% af hawaiianerne (239.655) i Hawaii og 40% (161.507) i resten af USA. Nogle flytter også til andre lande.

Sociale statistikker placerer hawaiianere og andre stillehavsfolk nederst på listen i næsten alle sociale forhold: størst arbejdsløshed, relativt flest i fængsel (især for ungdomskriminalitet), flest i skjult – eller åbenlys – hjemløshed, korteste levealder og så videre. Lignende statistikker er almindelige for indfødte folk verden over.

Tahitiansk dans

Kanaka maoli

Som mange andre steder i Stillehavsområdet vokser befolkningstallet for de indfødte hawaiianere nu igen efter den katastrofale nedgang som følge af den første kontakt med den vestlige verden i den tidlige kolonitid. I dag udgør kanaka maoli omkring en femtedel af den samlede befolkning på 1,2 millioner, men under 1% af dem er såkaldt *piha kanaka maoli*, af ikke-blandet etnisk oprindelse (*piha* betyder "ren"). Et amerikansk regeringskontor har forudsagt, at der i 2044 ikke vil være flere "rene" etniske hawaiianere tilbage. Om forudsigelsen vil holde stik, afhænger af hvem der får børn med hvem og af hvor gamle folk bliver. Ublandede kanaka maoli har kortere levealder end alle andre, så selv om nogle besluttede sig til at holde befolkningstallet oppe ved at få mange børn med andre rene kanaka maoli, så ville det måske ikke betyde meget. Det er en kendsgerning, at det er næsten umuligt at vedligeholde befolkninger med så lille et befolkningsgrundlag.

Videnskabsfolk, der arbejder med genetiske databaser i det såkaldte Human Genome Project, har som mål at opbevare genetisk materiale om alle nulevende menneske-"racer" for fremtidige studier. De har sat hawaiianerne højt på listen over folkeslag, som de må skynde sig at få materiale fra til deres genbank – underforstået: før de uddør. Man kan prøve at forestille sig, hvordan sådanne forudsigelser påvirker hawaiianernes tanker om deres fremtid som et folk. Nogle giver op – andre kæmper imod på forskellig vis.

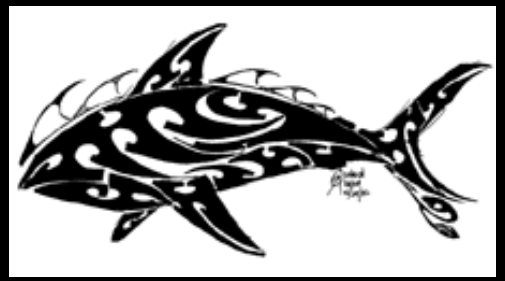

Populær tatovering: mano *(haj), betragtes som* aumakua *- beskyttende forfaderånd (tegnet af Richard T.S. Kamuela Ribuca)*

Andre etniske grupper

Grafen på næste side viser størrelsen af de forskellige etniske grupper i Hawaii fra 1778-1990. Det er svært at kategorisere folk som tilhørende en bestemt etnisk gruppe, fordi mange er af

blandet oprindelse. Grafen her giver derfor kun en overordnet forståelse for forholdene i Hawaii. I dag er omkring en fjerdedel af befolkningen af europæisk eller nordamerikansk afstamning, en fjerdedel af japansk afstamning, en femtedel af hawaiiansk afstamning, lidt over en ottendedel af filippinsk og en tyvendedel af kinesisk afstamning. Hertil kommer andre stillehavsfolk, især fra Mikronesien, Samoa og Tonga, samt folk fra Korea, Vietnam og andre asiatiske lande. Endelig er en del oprindeligt fra Puerto Rico og andre amerikanske kolonier i Atlanterhavet. Kolonihistorien (se side 29-31) kan give et svar på, hvorfor de alle sammen er i Hawaii.

Grafen

Nogle moderne demografer* mener, at der var en million eller flere kanaka maoli i Hawaii i 1778, så 800.000 er lavt sat. Kaptajn Cook og hans mænd så kun kystbefolkningen og gættede på, at øgruppens befolkning udgjorde 300.000, derfor den stiplede linje. Meget historie kan læses ud af denne graf:

- Befolkningen som helhed var mindst lige før sukkerplantagerne for alvor begyndte at vokse og mangle arbejdskraft. Den arbejdskraft, som blev hentet til Hawaii på slavelignende kontrakter, var årsag til at befolkningstallet begyndte at stige igen. På dette tidspunkt begyndte mange kinesere at komme til Hawaii. Senere blev også portugisere og japanere hentet dertil. Portugiserne kan ikke længere ses som en selvstændig gruppe på grafen, for statistikkerne endte med at kalde dem hvide – selv om nogle af dem faktisk var sorte fra Kap Verde-ørne!
- Filippinere kom først til Hawaii i større tal, da Filippinerne blev en del af USA i 1898-1900, på samme tid som Hawai'i blev det. Fordi USA forbød indrejse af kinesere (efter en amerikansk lov fra 1882), blev kinesisk indvandring til Hawai'i også forbudt, da Hawai'i blev en del af USA i 1898. Fra 1908 var japansk indvandring også umulig under amerikansk lov. Herefter blev

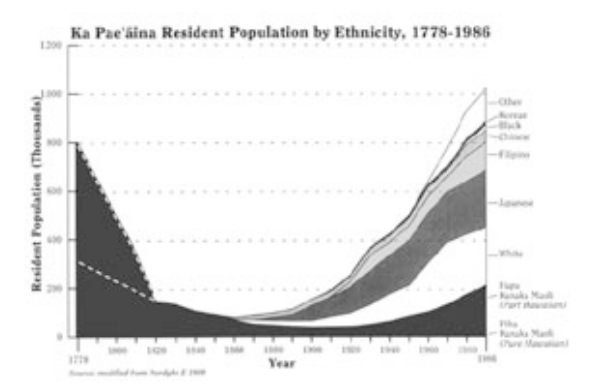

arbejdere til sukkerplantagerne hentet fra USA's egne besiddelser: Puerto Rico og Filippinerne. I dag er næsten halvdelen af Hawai'is 7.000 årlige indvandrere fra Filippinerne, der nu er et selvstændigt land.

- Selv om befolkningstallet stiger efter 1870'erne, bliver der stadig færre kanaka maoli. Omkring år 1900 er der under en tyvendedel tilbage af den oprindelige befolkning 120 år tidligere. Det er en ufattelig befolkningsnedgang. Prøv at forestille dig, at de fleste du kender dør meget tidligt i dit liv ... Sådan har mange indfødte folk oplevet det, efter at de kom i kontakt med den vestlige verden. Efter 1920 begyndte der at komme flere kanaka maoli, men det var den blandede befolkning, der voksede. Ublandede hawaiianere udgør i dag under 2000 – på grafen er de næsten forsvundet ned i x-aksen.

HAWAIIANSK OG LOKAL IDENTITET

I dag er de fleste unge hawaiianere af blandet oprindelse. Spørger man til deres etniske* tilhørsforhold, får man ofte et længere svar, for eksempel hawaiiansk-kinesisk-filippinsk, som både Kekai og Mahealani er. Derimod er det først for nylig, at japanere og koreanere er begyndt at gifte sig med folk, der ikke tilhører deres egen etniske gruppe. Nogle få forældre holder dog stadig på, at deres børn bør gifte sig inden for deres egen etniske gruppe; men i dag kræver de det sjældent.

At Kekai og Mahealani har hawaiianske navne – og bruger dem – viser, at både de selv og deres forældre lægger stor vægt på deres hawaiianske baggrund. Sådan var det ikke for fyrre år siden. I første halvdel af forrige århundrede *skulle* børn have et "kristent" døbenavn. Både Kekais og Mãhealanis fædre har engelske navne og hawaiianske mellemnavne. De er begge 75% hawaiianske og 25% kinesiske. Kekais far har to hawaiianske mellemnavne, Uweloa Kamawaialeale, der oversat betyder "Den-lange-længsel" og "Fra-Kaua'is-centrale-bjergområde-til-Mauis-kyst." Navnet er et minde om en åndelig kærlighedshistorie mellem to elskende, der levede på øerne Kaua'i og Maui.

At være lokal

Hawaiis ungdom regner sig i dag som medlemmer af en eller flere etniske grupper. Oftest identificerer de sig mest med den kultur, som deres forældre har opdraget dem i, men de regner sig også – ofte først og fremmest – for en del af en kultur og identitet, som kaldes "lokal" (*local*). Det er en fælles identitet for de fleste folk, der ikke er af ren nordeuropæisk oprindelse – og som oftest heller ikke tilhører overklassen. Hvis man vil forstå de sociale forhold i Hawaii i dag, er det vigtigt ikke at glemme dette sammenfald mellem etniske grupper og sociale klasser. Det er svært at sige præcist, hvad der karakteriserer en etnisk gruppe – uden at tale i forenklede billeder og fordomme. Fænomener som valg af tøj, bil og yndlingsmusik kan vise, hvilken etnisk gruppe man tilhører eller gerne vil tilhøre. Normer og vaner kan også vise etnisk tilhørsforhold.

I Hawaii er man for eksempel "lokal", når man tager skoene af før man går ind i et hus; taler pidgin; holder fester i garager; kalder personer ældre end én selv, som man respekterer (eller burde respektere), for Tante og Onkel; kan spille *ukulele* ("hoppende loppe", hvilket refererer til fingrenes bevægelse på dette lille strengeinstrument, som først blev bragt til Hawaii af portugisiske plantagearbejdere); svarer med "*makai*" (mod-havet) og "*mauka*" (mod-bjergene) i stedet for nord og syd, når nogen spørger om vej, og når man serverer traditionel hawaiiansk mad til store familiefester.

Det hawaiianske sprog

Det hawaiianske sprog fik først en skrevet form, da de protestantiske missionærer fra Boston i New England begyndte at skrive det ned i 1820'erne.

Hawaiiansk sprog har otte konsonanter (medlyde: h, k, l, m, n, p, w og stødet ('*okina*), der markeres med en omvendt apostrof: '), fem vokaler (selvlyde) og ni diftonger (tvelyde = sammensmeltning af to vokaler til én lyd). Vokalerne er nemmere at udtale for dansktalende end for amerikansktalende, fordi vokalerne er såkaldt "rene" lyde: a, e, i, o og u. De lyder næsten som danske vokaler. A er en smule dybt (som i "far"), e lyder nærmest som et dansk æ, o som å, mens i og u er stort set de samme som på dansk. Vokalerne kan være lange eller korte. Hvis de er

lange skrives de med en streg over (a, e, i, o, ü). Forskellen i længde svarer til forskellen mellem det lange u i “hulen” og det korte u i “hullet.”

Konsonanterne er som vores, bortset fra at p og k udtales uden “pust.” W udtales ofte som v. Stødet er stort set ligesom på dansk, og også i hawaiiansk er det vigtigt til at skelne mellem forskellige betydninger som på dansk, hvor forskellen på udtalen af “bunden” og “bonden” kun er stødet, selv om det staves forskelligt). *Awa* er for eksempel en yndet fisk dyrket i fiskedamme, mens ‘*awa* er en busk, af hvis rod man kan tilberede en drik (*kava*), som bruges som medicin eller afslapningsmiddel.

Hawaiiansk har ikke to konsonanter ved siden af hinanden. Da hawaiianerne begyndte at bruge engelske ord for de nye begreber og ting, de blev konfronteret med, blev de engelske ord ofte lavet om, så de passede i deres eget sproglige system, for eksempel: “book” (bog) blev til “puke”, “Merry Christmas” (glædelig jul) blev til “Mele kalikimaka”, “David” blev til “Kawika” og “John” til “Keoni.”

Undervisning – hawaiiansk

I dag taler en hel del børn og unge mennesker hawaiiansk. Det lærer de i særlige skoler, der er meget populære, eller på universitetet; men sådan har det ikke altid været. I 1896 blev det ved lov forbudt at undervise på hawaiiansk. Der er en god grund til, at børn og unge mennesker i dag ikke lærer sproget af deres forældre eller bedsteforældre:

Færdige med highschool (gymnasiet). Drenge klædt på til lejligheden og opstillet under ceremonien

Efter ceremonien - dækket med blomsterkranse og lykønsket af en hawaiiansk samoaner og en dansker

Fester

En af de vigtigste fester i hawaiianeres liv er barnets etårs fødselsdag, kaldet “den første fødselsdag” på engelsk; den fejres med en gigantisk *baby lu‘au* (*lu‘au* betyder fest, men er også ordet for “unge taro-blade”). Som regel vælges et tema for festen, ofte en elsket Disney figur. Der er ofte flere hundrede gæster, højttaleranlæg og arrangementer for børn. Som regel bidrager gæsterne til underholdningen: de fortæller historier fra scenen, danser en *hula* eller spiller og synger en sang. Man skal helst servere traditionel hawaiiansk mad: *poi*, *kalua* gris, *laulau* (dampet kød eller fisk pakket ind i spiselige taroblade og blade fra *ki*-planten), *haupia* (kokosnøddebudding), *lu‘au he‘e* (unge taroblade med blæksprutte-stykker i), og hvis det skal være rigtigt fint: forskellige slags *poke* (”småtskåren”), ‘*opihi* (en slags østers) og andre skaldyr og fisk, som spises rå med krydderier og *limu* (tang). Den slags mad ville være meget dyr, hvis man skulle købe den i butikker, så festen kan ikke holdes uden mange venners hjælp. Nogle tager ud og fisker, nogle kender nogle, der dyrker taro eller har grise og plads til at grave en jordovn.

De næste store fester kommer, når man er færdig med gymnasiet og andre dele af ens uddannelse (*graduation parties*). Derefter kommer som regel brylluppet, og så begynder runden forfra igen med *baby lu‘au*. - Endelig er der begravelsen, hvor der er mad, underholdning og i hundredvis af mennesker. Man giver ofte den afdøde i kisten et lille knus til afsked og det samme med hver enkelt i den nære familie, som alle er iført kjoler og skjorter syet af stof med det samme *aloha*-design (stærke bundfarver med det samme f.eks. hawaiiblomster, blade af brødfrugttræet eller skildpadder på).

folk af disse generationer har ikke lært at tale hawaiiansk, for da de var børn og unge, var deres forældre overbeviste om, at det var bedst for dem kun at tale engelsk, hvis de ville frem i verden. Dog har de fleste voksne over 30 trods alt lært noget hawaiiansk gennem sange og fra pidgin, der har mange hawaiianske ord og grammatisk set har mange lighedspunkter med hawaiiansk. Nu er der en del skoler, hvor undervisningen i alle fag foregår på hawaiiansk.

Hawaiiansk pidgin

Når folk med forskellige sprog bliver tvunget til at kommunikere, opstår der ofte et blandingssprog med elementer fra de forskellige sprog. Et sådant sprog kaldes et pidgin-sprog. Hawaiiansk pidgin bruger både hawaiianske, engelske og kinesiske ord, og grammatikken har mest tilfælles med hawaiiansk grammatik. Eksempler:

- "Da kine wen' da kine" ("that thing went that thing" = "den ting gik den ting"). Det kan for eksempel betyde "han er cyklet i skole" – umuligt at forstå uden indgående kendskab til den talende såvel som til den omtalte og dennes sædvanlige adfærd.
- "K'den" ("O.K. then" – "O.K., så" = "det er så i orden") – bruges ved afsked.
- "Howzit" ("how is it?" = "hvordan går det?") – bruges når man mødes – og kræver *ikke* en længere, indgående beretning om hvordan man har det.
- Mænd og drenge kalder ofte hinanden "Bra" ("brother" = "bror") og "Cuz" ("cousin" = "fætter") – men som regel kun mellem venner. De har også et helt lille ritual med 3-4 forskellige slags håndslag. Hvis man kender det system, så er man med i inderkredsen!
- "Pau?" (*pau*) – hawaiiansk for "færdig, afsluttet, ødelagt" – bruges ofte for "Er du færdig?"

Mange ser stadig ned på pidgin som et mindre fint sprog. Søger man en stilling, er det bedst at vise, at man kan tale "pænt engelsk." Mange lokale skifter frem og tilbage mellem de to sprog, afhængigt af hvem de taler til og af hvem der i øvrigt er til stede.

FRA HØVDINGEDØMMER TIL KONGERIGE

James Cook

I 1778 "snublede" den britiske kaptajn, James Cook, over øerne, som nogle kanaka maoli siger. Kaptajn Cook er en af de store helte i vestlig historieskrivning, hvor han bliver forgudet som en dygtig opdagelsesrejsende og som en sømand, der passede godt på sine mænd. Han sørgede for eksempel for, at de fik C-vitaminer og dermed undgik skørbug.* Men der er også en anden mindre velkendt side af Kaptajn Cook, som måske er skyld i hans død. Han blev dræbt af en hawaiiansk høvding i februar 1779. Efter at Cooks opdagelser blev kendt, begyndte hvide fra Europa, Amerika og Rusland at besøge og bosætte sig på øerne. Det medførte store ændringer i hawaiianernes verden. De hvide kom først som opdagelsesrejsende og handlende. Derefter kom missionærerne og hvalfangerne, advokaterne og forretningsmændene og endelig kolonimagtens embedsmænd og antropologerne.*

Høvdingedømmer

Englænderen Vancouver, der var med Cook i 1778-79, kom tilbage 12 år senere som kaptajn for sin egen flåde. Han blandede sig en hel del i indre hawaiianske anliggender, og det var ham der først bragte kvæg til Hawai'i-øen. Kvæget blev til en begyndelse erklæret *kapu* (tabu) af høvdingeklassen og fik lov at løbe frit omkring med det resultat, at mange afgrøder og meget skov blev ødelagt. Folk begyndte at hegne deres jordlodder ind for at holde kvæget ude. Da Vancouver kom til Hawai'i første gang, bestod Hawaii af fire høvdingedømmer, der lå i konstant indbyrdes krig, hvis man ellers kan stole på de fremmedes forståelse af situationen. Høvdingedømmerne omfattede store dele af en ø eller flere mindre øer.

Da Vancouver kom tilbage, var en af de unge høvdinge, Kamehameha, fra Hawai'i-øen godt i gang med at samle større landområder under

sig. Høvdingen var hurtig til at udnytte de nye muligheder, som forbindelsen med den vestlige verden frembød, og gjorde et par englændere, der var "strandet" på Hawai'i, til loyale undersåtter. Med hjælp fra dem og vestlige våben og skibe, som han havde skaffet sig, var det lykkedes ham at arbejde sig op i hierarkiet. Vancouver indså øjeblikkelig, at Kamehameha var den rette mand til at lede et samlet Hawaii og hjalp ham godt på vej. Briterne havde ofte den politik, at de hjalp indfødte folk til at centralisere* deres samfund, hvorefter de indsatte sig selv som øverste herskere. Det samme princip fulgte Vancouver.

Kongeriget Hawai'i

I 1795 erobrede Kamehameha endelig alle øerne i øriget, bortset fra Kaua'i og Ni'ihau, som han måtte give op overfor efter talrige forsøg. Han prøvede alt: militær styrke og strategi, nye templer og trolddomskunst, men intet hjalp. Det endte med, at Kamehameha aftalte med Kaua'is hersker, at han kunne overtage øen efter hans død. Det skete i 1810. Fra da af var Hawai'i et kongerige, først enevældigt* og siden konstitutionelt*. Det varede indtil 1893. Kamehameha herskede

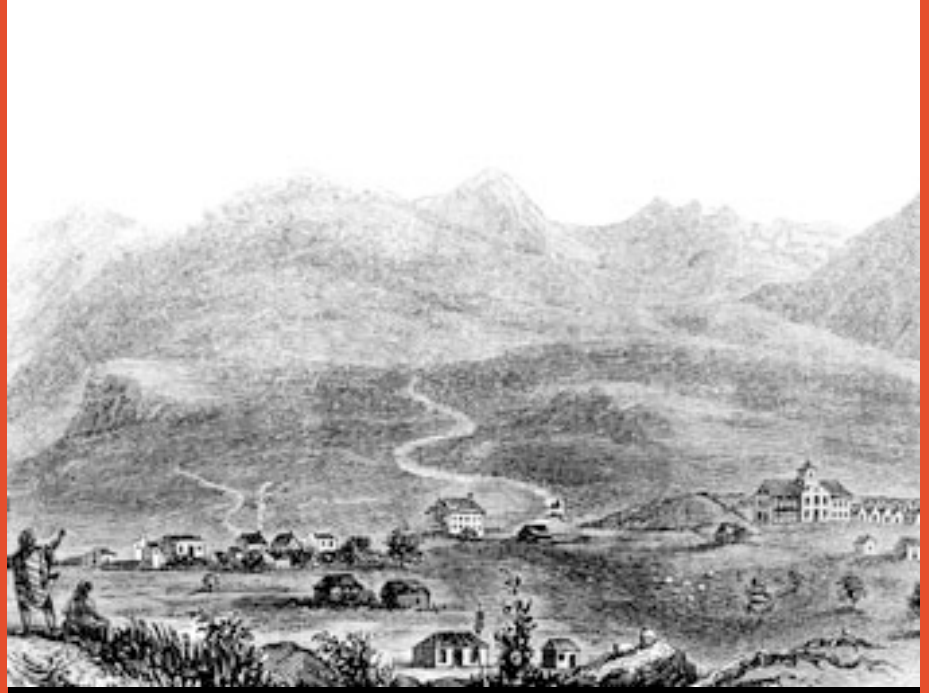

Missionsseminariet i Lahainaluna (Maui)

Ka'ahumanu

indtil sin død i 1819 og skabte et dobbelt politisk system som sikkerhed efter sin død. En af hans sønner, Liholiho, skulle efterfølge ham som konge og herske i samarbejde med en *kuhina nui*, ("storminister"), der var mere magtfuld end en statsminister. Den første *kuhina nui* var Ka'ahumanu. Storministerens magt svækkedes efter 1840, hvor Hawaiis grundlov blev skrevet ned og styreformen ændret til et konstitutionelt monarki. *

Europæiske handelsmænd

På rejser over Stillehavet var Hawaii et perfekt sted at stoppe op for at få friske forsyninger. Europæiske handelsmænd, som brugte skind fra Nordamerika til at skaffe sig eksotiske varer fra Kina, opdagede, at Hawaii havde sandeltræ* i skovene. Denne vellugtende træart kunne

En tatoveret høvding

sælges dyrt i Kina, så de købte alt det træ, som høvdingene kunne få de indfødte til at fælde og bære ned fra bjergene. Omkring 1820 var nedgangen i Hawaiis befolkningstal allerede voldsom, og når store grupper af bønder og fiskere blev tvunget op i bjergene i månedsvis for at samle sandeltræ, var der ikke mange tilbage til at brødføde befolkningen. Der er i dag meget få sandeltræer at finde i de hawaiianske skove. Udryddelsen var næsten fuldstændig.

Hvalfangere, rejsende og handelsfolk kom til Hawaii i stadig større tal, men kom tit i modvind hos missionærerne, der ikke brød sig om det søde liv sømændene levede, når de kom i havn i Honolulu og Lahaina på øen Maui. Mange af de lovændringer, der skete frem til midten af det 19. århundrede, havde til formål at styre disse udlændinge, der beklagede sig til deres egne landes regeringer, hvis de kom i konflikt med loven. Mange nationer beskyttede deres egne statsborgere i udlandet.

De gamle guder og missionærer

Umiddelbart efter Kamehamehas død i 1819 brød det officielle, traditionelle religiøse system sammen. Ikke alle var enige i, at det var på tide at slippe af med de gamle guder, men missionærer fra Boston og andre steder begyndte at komme, og de gjorde deres bedste for at overbevise befolkningen om, at "hedenskab" måtte udryddes og kristendom indføres. De blev hjulpet godt på vej af den store befolkningsnedgang, andre vesterlændinge og deres adfærd og af vestlige varers tillokkelse. De gamle guder syntes ikke at evne at kæmpe imod alt dette.

Der kom missionærer fra alle sekter og religioner til Hawaii, men de mest dominerende forblev de første, strenge protestanter. De blandede sig hurtigt i politik og blev dermed i stand til at påvirke alles liv gennem både lovgivning og religion. De brød sig ikke om hawaiianernes mentalitet, for eksempel princippet "arbejd hårdt – leg hårdt". De ville have at folk arbejdede konstant, og kvinder burde ikke gå fra hus til hus og sladre eller tage ud at surfe. Missionærerne var ganske succesfulde i deres omvendelse af indfødte hawaiianere til kristendommen, i hvert fald på papiret. En af grundene var, at hawaiianerne fandt læsning og skrivning fascinerende, og ville de lære det af missionærerne, måtte de læse Biblen, som blev oversat til hawaiiansk.

Da missionærerne fra Boston havde været i Hawaii i mere end tyve år, besluttede ABCFM (the American Board of Commissioners for Foreign Missions), der havde sendt dem ud, at

Kamehameha I

Kamehameha II

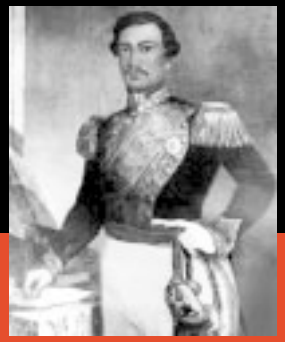
Kamehameha III

Kamehameha IV

Kamehameha V

Kalakaua

de skulle flytte videre til andre steder, og øgruppen Kiribati i Stillehavet tæt ved ækvator blev foreslået. Men der var kun atoller (ringformede koraløer) og ingen smukke bjerge eller større områder, der kunne dyrkes. Missionærerne sagde nej tak, og at de nok skulle klare sig uden økonomisk hjælp fra ABCFM. De fleste havde skaffet sig mange børn og havde vænnet sig til en ganske behagelig livsstil.

Ka Mahele – jorddeling

I 1840'erne var det blevet klart, at Hawaiis landbrugsmuligheder og økonomiske fremtid lå i sukkerrørsplantager. Plantagerne krævede investeringer, og før produktionen kunne gå i gang, måtte der skaffes jord, der kunne ejes som privat ejendom, og der måtte skaffes arbejdskraft, kapital og et marked. Lovændringer i 1840'erne og 1850'erne fik alt dette på plads. Jordudstykningen – kaldet *Ka Mahele* ("Delingen") – fra 1845 til 1855 ændrede fuldstændigt rettigheder til jord. Nu blev jord til en vare, der kunne ejes, købes og sælges. At eje jord var ganske fremmed for hawaiianerne, der var vant til at betragte jord som noget alle har ret til, ligesom luft og vand. Jorden var produktiv, hvis høvdingene havde nok *mana*, hvilket krævede at de var gode og retfærdige herskere. Ingen mennesker ejede jorden. Man kan se på det som et system, hvor de øverste høvdinge bestyrede jorden for guderne, og det var ikke nemt at skifte til et system, hvor jord er en vare.

I 1846 enedes man om, at endemålet for fordelingen skulle være, at en tredjedel af jorden gik til kongen (regeringen), en tredjedel til høvdingeklassen og den sidste tredjedel til resten af befolkningen, *maka'ainana*, som ordret betyder "landets øjne." Befolkningen fik knap to år til at registrere deres krav til jord, og derefter foretog man så den første deling. Kongen Kauikeauoli/Kamehameha III gennemgik hvert eneste stykke land i kongeriget med hver af de ca. 250 øverste høvdinge. De og besluttede, hvem der skulle have hvad og skrev det ned i *Mahele Bogen*, som stadig findes. For hver eneste deling tilføjede de en sætning, som oversat betyder: "Afhængigt af de registrerede krav fra de almindelige mennesker." Efter denne første deling havde kongen 5/8 af det samlede land, mens høvdingene endte med tilsammen 3/8. Kongen satte øjeblikkeligt 40% af sin jord til side til sit folk "for altid." Det kaldtes regeringsjord, og noget af det bestyres i dag af Ministeriet for Jord og Naturlige Ressourcer.

Ejendomsret til jord

Imidlertid vidste man ikke rigtigt, hvad man skulle stille op med de få ansøgninger om ejendomsret til jord, som man havde fået fra befolkningen. Først i 1850 gennemførte man en lov, der opstillede regler for den sidste uddeling af jord. Da landkommissionen i 1855 blev nedlagt, var resultatet, at 70% af de almindelige hawaiianske familier ikke fik noget jord, og at de 30%, der fik jord, tilsammen fik mindre end 1% af det samlede landområde – i stedet for den tredjedel, der var det oprindelige mål. Dette var reelt set et kulturelt folkedrab, for den hawaiianske kultur var baseret på tilknytningen til land og hav. Man kan undre sig over, hvordan dette kunne gå til. Der er mange

Gammelt foto af taro- og rismarker i Waikiki (O'ahu)

årsager. Mange mennesker ansøgte slet ikke. Måske havde de ikke hørt, at man skulle, måske brød de sig ikke om at stille krav om jord, der nu var under deres herskere, enten fordi de fandt det upassende eller fordi de var bange for repressalier.* Desuden var man de fleste steder nødt til at rejse væk for at ansøge; man skulle betale en landmåler, og man skulle skaffe to vidner på, at man faktisk havde brugsret til den jord, man ansøgte om ejendomsret til. Men den vigtigste grund var nok, at hele ideen om jordejendom var helt fremmed for dem.

Ligegyldigt hvem der fik jorden, så mistede de hurtigt kontrollen over den. Ikke-hawaiianere begyndte at opkøbe og leje den bedste landbrugsjord til plantager, og snart havde de næsten fuldstændig økonomisk kontrol over Hawaii. Selv i dag har Hawaii den største koncentration af jordejendom i hele USA, og selv om staten Hawaii er så lille, så findes USA's største kvægfarm på Hawai'i-øen.

Plantager og arbejdskraft

Da jorddelingen var på plads, kunne man begynde at åbne plantager. Arbejdskraften til plantagerne blev skaffet på forskellige måder. Love forbød hawaiianere at forlade øerne uden regeringstilladelse, og hvis de gjorde det, blev de straffet med fængsel, vej- eller plantagearbejde. Hvis de blev taget i at "vagabondere," kunne de risikere at blive anholdt og sat i arbejde. Selv om 70% af alle mandlige arbejdsduelige hawaiianere faktisk arbejdede i sukkerplantagerne, så var alle disse love alligevel ikke nok til at skaffe den nødvendige arbejdskraft, fordi dødeligheden i befolkningen var kolossal.

Løsningen blev at importere arbejdskraft udefra, og det blev gjort på korte kontrakter med vilkår som slaver. Gennem de næste hundrede år, frem til 1950'erne, kom bølge efter bølge af plantagearbejdere til Hawaii. Først kom kinesere, mest mænd. På trods af skarp kontrol i plantagerne lykkedes

det mange kinesere at forlade plantagearbejdet, og de tog ikke hjem som planlagt, når deres kontrakter udløb. De blev i Hawaii, dyrkede ris i de forladte overrislede taro-marker, åbnede små butikker i byerne og stiftede familier med hawaiianske kvinder.

Plantageejerne forsøgte sig derefter med "portugisiske" familier, som mest kom fra Portugals kolonier i Atlanterhavet. Ideen var, at arbejderne ville være mere stabile, når de havde familier at tage sig af. Men det viste sig at være for dyrt også at importere kvinder og børn, der ikke bidrog til den officielle økonomi, og børnene skulle også have skoler. I dag er mange portugisiske fødevarer højt værdsatte i lokalkulturen.

Næste gruppe var japanere, der måtte flygte fra deres egen regerings jordreformer og fattigdom. Japansk kultur er endogamisk,* dvs. at man bør gifte sig inden for ens egen etniske gruppe. Japanerne var derfor en gruppe, som arbejdsgiverne havde lettere ved at kontrollere.

Sukkermarkedet

Ifølge en aftale fra 1876 mellem USA og Hawaii kunne sukker indføres toldfrit til USA. Traktaten blev fornyet i 1887, hvor det lykkedes amerikanerne at få eneret til Pearl Harbor, som er af stor strategisk betydning. (Det var japanernes udbombning af Pearl Harbor i 1941, der drog USA ind i 2. verdenskrig). Men fra 1891 blev lokale amerikanske producenter af sukkerroer støttet af USA's regering, så de kunne sælge deres sukker billigere end sukkerrørssukkeret fra Hawaii, og eksporten fra Hawaii gik i stå. Løsningen på denne katastrofale situation for plantageejerne og deres finansielle støtter var at gøre Hawaii til en del af USA. Det forsøgte de gennem en militær magtovertagelse i 1893.

Børnetegning fra 1840'erne af brødfrugtplantage

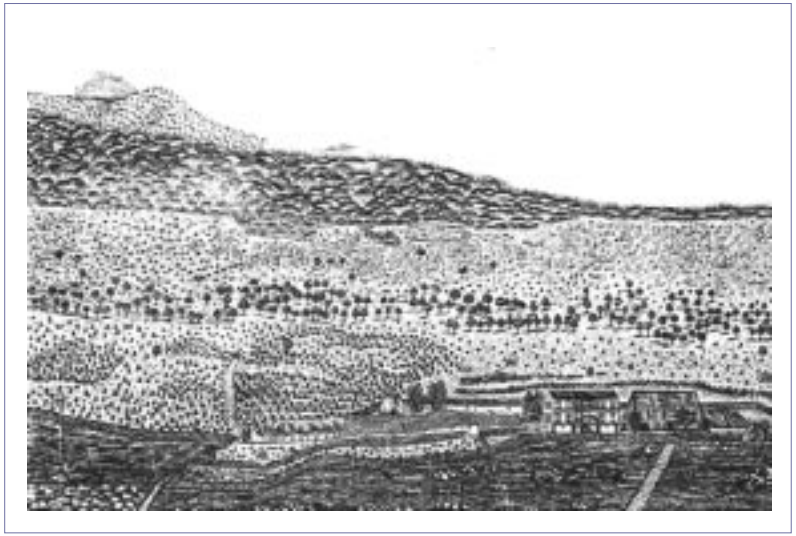

Dronning Lili'uokalani

Kupmagere afsatte dronningen

De afsatte regenten, dronning Lili'uokalani, og dannede en midlertidig regering, som sad til 1894, hvor de – symbolsk – den 4. juli erklærede Hawaii for en republik. Dronningen modsatte sig ikke fysisk magtovertagelsen. Hawaii havde meget lidt politi og intet militær mod en så overvældende overmagt, og hun var bange for at skade sit folk. Hun var også overbevist om, at når den amerikanske regering hørte, hvad dens repræsentanter og statsborgere havde bedrevet i Hawaii, så ville den beordre kupmagerne til at give magten tilbage til hawaiianerne. Det var ikke ren idealisme, for noget tilsvarende var sket tidligere i Hawaiis historie. I 1843 erklærede en britisk undersåt – uden sin regerings samtykke – Hawaii

for en britisk koloni. Fem måneder senere gav lederen af den britiske flåde magten tilbage til Kamehameha III. Nu fejrer indfødte hawaiianere hvert år den 31. juli "Ka La Ho'iho'i Ea" ("Dagen hvor uafhængigheden vendte tilbage") til minde om denne begivenhed og for at give håb for en fremtidig uafhængig status.

Hawaii – amerikansk territorium

Dronningen fik ret. Efter en grundig undersøgelse af hele affæren, afviste den daværende amerikanske præsident, Grover Cleveland, at tage Hawaii som koloni. Han betragtede magtovertagelsen som ulovlig og beordrede i december 1893 kupmagerne til at genindsætte dronningen. Kupmagerne nægtede og fremhævede, at Hawaii nu var en uafhængig republik, og at de ikke behøvede at gøre, hvad den amerikanske præsident beordrede dem til. Fem år senere blev McKinley præsident i USA, og det lykkedes for den lille hvide overklasse at få Hawaii annekteret* til USA. Det var stærkt imod den hawaiianske befolknings vilje. To store underskriftindsamlinger i 1897 viste, at over 95% af befolkningen var imod indlemmelse i USA. I slutningen af 1990'erne fandt en ung hawaiiansk forsker den ene af de to underskriftlister i Washington D.C. I hundrede år havde den ligget hengemt i amerikanske arkiver. I dag kan hawaiianere gennemgå de mange sider med navne og finde deres bedsteforældres underskrifter. Den anden liste er endnu ikke blevet fundet og er måske blevet tilintetgjort. Foran McKinley High School (Gymnasium) står der nu en statue af McKinley, der holder en "annekteringstraktat" i hånden. Det er historieforfalskning, for der findes ingen traktat. Fordi mange i den amerikanske kongres var imod annekteringen, var det umuligt at få et totredjedels flertal, som en traktat kræver. Traktaten ville selvfølgelig også være blevet afvist af den hawaiianske befolkning.

"De fem store"

I 1900 fik Hawaii formelt status som amerikansk territorium* (koloni*), og denne situation varede helt til 1959.

Territoriet var ledet af en guvernør* udpeget af den amerikanske præsident; men de egentlige magthavere var en lille hvid overklasse bestående af efterkommere af de oprindelige missionærfamilier og nogle få handelsmænd og advokater, der havde giftet sig ind i disse familier. Man taler om "the big five" ("de fem store"), som henviser til fem firmaer, der havde kontrollen over både politik og økonomi. Regeringsudvalg, bestyrelser og så videre var alle ledet af den samme lille gruppe mænd. De holdt ofte deres bestyrelsesmøder i kontorerne i den eksklusive "Pacific Club" (kun for hvide), og hver halve time byttede de så plads og kasketter ...

Hawaii blev i 1959 medlem af Amerikas 50 Forenede Stater. Alaska var også netop blevet optaget som en stat.

FN og afkolonisering

Både Alaska og Hawaii var indtil 1959 kolonier af USA og var begge opført på listen over kolonier, der ifølge de Forenede Nationers Pagt fra 1946 snarest burde afkoloniseres,* så verden ikke længere havde kolonier. Man mente, at det var en nødvendig forudsætning for verdensfred, noget man var meget opsat på efter den ødelæggende 2. verdenskrig. I slutningen af 1950'erne var mange kolonier stadig ikke afkoloniserede, hvorfor man i FN arbejdede på en erklæring (Resolution 1614) med det formål at presse kolonimagterne til at gøre noget ved sagen. Folk i kolonierne skulle "forberedes," så de kunne regere sig selv. Dertil var der blandt andet brug for et godt undervisningssystem. Når de koloniserede var klar, skulle de gennem en folkeafstemning afgøre, hvilken type tilhørsforhold de ville have til den tidligere kolonimagt i fremtiden. De skulle efter FN-vedtægter afgøre, om de ville være politisk helt uafhængige af den tidligere kolonimagt, have en mellemordning med en frivillig tilknytning eller indlemmes helt i kolonimagtens nationalstat.

Koloni eller indlemmelse

Hawaiis befolkning fik ikke FN-vedtægternes tre valg, men valget mellem at forblive en koloni (et amerikansk territorium) eller at blive indlemmet i

Kalabas-produktion. De bruges til trommer og beholdere af forskellig art

Turister

Børn på udflugt

O'ahu

Kapa-produktion. Kapa er bark, som behandles, blødgøres, dekoreres og bruges som klæde.

USA. Ikke overraskende stemte flertallet af Hawaiis blandede befolkning i 1959 for statstilknytning til USA, selv om mange hawaiianere valgte slet ikke at stemme, fordi de ikke syntes om de to valgmuligheder. Meget få – om nogen overhovedet – vidste dengang, at afstemningen ikke fulgte de internationale standarder, der blandt andet krævede, at man støttede folkenes uddannelse, og at man trak det fremmede militær ud. I dag prøver en del indfødte hawaiianere at få Hawaii genindskrevet på listen over ikke-selvstyrende territorier, så de kan få en chance for selv at bestemme over deres tilknytning til USA. De tager til Genève eller New York hvert år og taler deres sag for FN's menneskerettighedskommission og for FN's afkoloniseringskomité. Det lyder som en umulighed, men det er lykkedes for nogle få andre lande, som for eksempel Kanaky (Ny Kaledonien – en koloni af Frankrig) i det sydlige Stillehav, at blive genindskrevet på listen, dog ikke uden voldelig opstand og støtte fra uafhængige stater.

Amerikansk interesseområde

USA's særlige interesse i øgruppen Hawaii er først og fremmest militærstrategisk. Den amerikanske regering har siden 1840'erne betragtet Hawaii og andre dele af Stillehavet som sit private interesseområde. I 1873 undersøgte den amerikanske General Schofield hemmeligt mulighederne for at oprette militærbaser i Hawaii. Han anbefalede den amerikanske regering at oprette baser i Hawaii og specielt at få kontrol over Perleflodslagunen, den senere Perlehavn (Pearl Harbor – den amerikanske flådebase vest for Honolulu på øen O'ahu). Straks efter annekteringen begyndte amerikanerne at etablere militærbaser og øvelsesområder mange steder på øerne. På denne tid annekterede USA også de to øgrupper, som i dag går under navnet Amerikansk Samoa, fordi de havde brug for en sikker havn, hvor deres skibe kunne hente forsyninger undervejs mellem Asien og det amerikanske fastland – ikke mindst kul, som var den fremherskende brændselsenergi omkring år 1900. Guam og Mikronesien kom også efterhånden under amerikansk administration i forskellige former.

Træning af soldater og bombeøvelser

Under 2. verdenskrig var Hawaii i militær undtagelsestilstand.* Træningen af soldater, der deltog i Stillehavskrigen, foregik i Hawaii, og det var dér soldaterne kom tilbage for at rekreere sig efter rædslerne i Sydhavet. Efter krigen havde den hawaiianske guvernør vanskeligt ved at få de store landområder, der var kommet under militær besiddelse i krigens løb, tilbage igen. En femtedel af øen O'ahu er for eksempel stadig reserveret til militære formål, på trods af at 80% af befolkningen bor dér, og at det meste gode landbrugsjord er dér. Selv om militær kontrol af større landområder nogle steder forhindrer, at naturskønne områder bliver til cementjungler, så fører krigsøvelser og anden træning ofte til forurening og ødelæggelse.

Øen Kaho'olawe er lille og har form som et foster. Hawaiianerne har altid betragtet denne ø som et særligt helligt sted; men det forhindrede ikke amerikanerne i at bruge øen til militære bombeøvelser i næsten 50 år. En af de afprøvede bomber var så kraftig, at den ødelagde ferskvandslaget under øen. En anden oplyste nattehimlen over den nærliggende ø Maui som var det højlys dag. Store kratere findes overalt.

Aloha 'Aina – kærlighed til jord

I 1970'erne besluttede en gruppe kanaka maoli, at øvelserne måtte stoppe. De kaldte sig Protect Kaho'olawe 'Ohana ('*ohana* betyder "udvidet familie"). Gruppen bestod af både unge og gamle (*kupuna*), som sejlede ud til øen, overnattede der og udførte hellige ritualer fra deres traditionelle religion. I Honolulu og andre byer holdt de demonstrationer og forsøgte i taler at forklare folk, hvorfor Kaho'olawe er så vigtig for hawaiianere. Den unge leder, George Helm, fortalte folketinget om "Aloha 'Aina" (kærlighed til jord og steders betydning for identitet) og sagde til den forsamlede mængde, at hvis de ikke vidste, hvad Aloha 'Aina betød, så måtte de hellere gå hjem og gøre deres hjemmearbejde! Det var meget modigt på et tidspunkt, hvor få hawaiianere vovede at tale imod overmagten. George Helm og en anden ung mand forsvandt siden under mystiske omstændigheder. Omsider blev bombningen stoppet, og i 1994 blev kontrollen over øen midlertidigt overdraget til en gren af den stats-

lige regering. Ifølge overdragelsesdokumentet skal kontrollen gives videre til “en indfødt regeringsenhed, når en sådan etableres.”

Makua-dalen

Makua-dalen er et andet eksempel på militær overtagelse og brug af et område af stor religiøs og symbolsk betydning for kanaka maoli. Makua betyder “forældre”. Dalen er knyttet til oprindelsesmyten for Hawaii og har mange steder af religiøs betydning, men er blevet udbombet igennem omkring 50 år. Sten med petroglyffer* er gennemhullet, og mange steder er farlige at gå på grund af ueksploderet militærskyts. Lokalbefolkningen har i årevis forsøgt at stoppe de farlige krigslege i dalen, og det så ud til at ville lykkes for dem. De var netop begyndt at lægge planer for dalens fremtidige fredelige brug, da katastrofen i Verdenshandelscenteret (World Trade Center) skete i september 2001. Militæret fik øjeblikkelig tilladelse til at træne i dalen igen, og nu har en fredeligere brug lange udsigter. Den amerikanske hær ejer ikke jorden i dalen, men lejer den fra statsadministrationen for et symbolsk beløb: En dollar for 65 år.

Hawaiis regeringsstruktur

Fordi Hawaii er en stat i USA, har regeringsstrukturen tre lag: amtsadministration, statsadministration og den nationale (“føderale”) administration. Det er vigtigt at tage i betragtning, når det handler om udviklingsprojekter, miljøbevarelse og indfødte folks rettigheder. Den amerikanske præsident og kongres er øverste myndighed, Hawaiis guvernør og lovgivende forsamling udgør regeringen på statsniveau, mens de enkelte “amter” (*counties*) fungerer på lokalt niveau. Der er jævnligt modstridende interesser mellem de forskellige lag af administrationen, og Hawaiis indfødte folk er nødt til at følge godt med i lovforslag og planer på alle tre niveauer for at kunne beskytte deres interesser. Det er den amerikanske regering, der bestemmer over indvandringen, og derfor kan amerikanske statsborgere fra de andre 49 stater frit rejse ind og ud af Hawaii.

Magtskifte

Indtil midten af 1950’erne var Hawaii under ledelse af det republikanske parti (noget i retning af en dansk konservativ regering), som var helt kontrolleret af “de fem store.” Men kort før Hawaii blev en stat i USA i 1959, overtog demokraterne, det eneste andet store parti, regeringsmagten. Årsagen var blandt andet, at mange af de forskellige etniske grupper, der udgjorde Hawaiis befolkning, på dette tidspunkt havde været der længe nok til at have fået stemmeret, og de var trætte af ikke at have noget at skulle have sagt. Demokraterne vandt blandt andet valgene på løfter om jordreformer, som dog aldrig rigtig blev til noget. Det meste af jorden i Hawaii er stadig på få og i en vis udstrækning de samme hænder. Den ensidige fokus på plantagedrift er blevet afløst af en lige så ensidig fokus på turisme i Hawaiis økonomi. Ved valget i 2002 fik Hawaii igen en konservativ guvernør - for første gang i næsten 50 år.

Turisme

Den vigtigste indkomstkilde for den hawaiianske stat har siden 1960’erne været turisme, men turisme betyder stor økonomisk afhængighed af andre og dermed stor usikkerhed. Det betyder også, at den hawaiianske kultur til en vis grad er blevet en vare, der tilpasses turisters smag og manglende tålmodighed. *Hula*-danse eller -fortællinger forkortes dramatisk og dansehastigheden sættes op. Årligt besøges Hawaii af 6 millioner turister – 30 gange så mange som der er hawaiianere i Hawaii. Ud over økonomien har det også stor menneskelig, kulturel og økologisk betydning, som vi har set. Derfor er mange hawaiianere i dag imod storstilet turisme. De opfordrer endda folk til at blive væk – i hvert fald indtil de selv har fået tingene under kontrol. Men hvilke alternativer er der? Hightech og knowhow* er nogle af de områder, der er tale om. Alternativ økonomi diskuteres også, og større vægt på selvforsyning ses som en udvej.

Hawaiianere – amerikanere

Mens Hawai'i var et territorium under USA (1900-1959) var målet for offentlig politik at gøre hawaiianerne til amerikanere – *"Ho'ohaole maila 'ia kakou"* ("at gøre os hvide"), som en ældre hawaiianer udtrykte det. Han var barn i 1930'erne og var i sin skoletid blevet overbevist om, at fordi han var hawaiianer, var han doven og ikke særligt god til noget, der krævede forstand. Hawaiianere kunne blive elektrikere og husmødre og lade andre om at blive læger, advokater og universitetslærere. Længe troede han på sit eget mindreværd, selv om hans familie var velkendte forfattere, musikere og andre udøvende kunstnere, veluddannede i deres egen kultur. Når han blev spurgt om sin etniske baggrund, svarede han "kinesisk," selv om det kun var en meget lille del af hans baggrund.

Sådan er det ikke mere. Ligesom andre hawaiianere begyndte Onkel Tom – eller Kamaki, som han efterhånden blev kaldt – i 1970'erne at studere den hawaiianske historie og fandt ud af, at meget af det, han havde lært og troet var sandt, enten var usandt eller kun en lille detalje i et meget større historisk billede. Mange andre indfødte folk verden over gør de samme opdagelser, når de begynder at studere deres egen historie. Det skyldes, at historien skrives af erobrerne.

To kulturelle systemer

Ved at studere den hawaiianske historie lærte Kamaki, at hawaiianere hverken er dovne eller dumme. Myten om dovenskab stammer blandt andet fra mødet mellem to forskellige kulturelle systemer. I vestlige samfund opdrages vi til, at det er godt at arbejde og gerne meget. I hawaiiansk kultur er der et andet syn på det: "Arbejd hårdt – leg hårdt," som ordsproget siger. For eksempel var grunden til, at hawaiianerne ikke kunne klare alt plantagearbejdet i 1870'erne, at der ikke var nok af dem. 70% af den arbejdsføre mandlige befolkning arbejdede faktisk i plantagerne, selv om de ikke brød sig om den type arbejde med en *luna* (arbejdsformand, ofte til hest og udstyret med en pisk), der overvågede deres arbejde. At skulle arbejde konstant i 10-12 timer var meget fremmed for hawaiiansk livsstil. I gamle dage sørgede man for at få så meget arbejde som muligt fra hånden i de tidlige, kølige morgentimer. Midt på dagen slappede man af eller tog til stranden for at surfe.

Kamaki lærte, at hawaiianere ikke er dumme, men at måden at undervise på i missionsskoler og andre vestligt inspirerede skoler er meget forskellig fra den måde polynesiere opdrager og underviser deres børn. Polynesiske børn følger opmærksomt de voksnes gøremål, uden at stille spørgsmål, mens vi i den vestlige kultur følger instrukser, og kritiske spørgsmål bliver belønnet. Det lydige hawaiianske barn kommer derved til at fremstå som initiativløst. I dag prøver man nogle steder at blande undervisningsmetoderne, og der er ingen tvivl om, at især børn af stillehavsfolk klarer sig langt bedre, når undervisningen involverer praktisk brug af det lærte uden for klasseværelset.

Historiebøgernes løgne

Kamaki lærte at læse historiske redegørelser kritisk. De fleste ældre, skriftlige kilder er skrevet eller redigeret af missionærerne. Et meget vigtigt formål med deres beretninger var at rejse penge hjemme i Ny England til deres arbejde i Hawaii. Det er en kendsgerning, at folk kan lide at læse om drabelige og ulykkelige ting. Det var også tilfældet for to hundrede år siden. Derfor var der salg i historier om drab af spædbørn, storstilede hedenske menneskeofringer og herskesyge høvdinge. Det var beretninger meget langt fra sandheden. I dag kan man tage et kursus på universitetets Center for Hawaiianske Studier og lære om de løgne, som missionærerne og andre tidlige rejsende og indvandrere i Hawaii skrev i deres historiebøger.

Kamaki lærte, at jordudstykningen – den "Store Mahele" – i virkeligheden var baggrunden for noget nær et folkedrab. Det var de nye plantageejere, som oftest var enten missionærer eller missionærbørn og svigerbørn, der nød godt af jordudstykningen. Kamaki lærte den sande historie om "annekteringen," som hverken fulgte internationale regler eller den amerikanske regerings egne love. Han lærte, at der aldrig havde

eksisteret en traktat for annektering, selv om præsident McKinley på statuen placeret på græsplænen, der hvor Kamaki gik i gymnasiet, holder en traktat i hånden.

Hawaiianere og andre indfødte folk

Det måske allervigtigste var, at Kamaki forstod, at alle de negative kendetegn, som blev tilskrevet hawaiianerne, også er blevet tilskrevet andre indfødte folk over hele verden. Han mødte mange indfødte folk fra andre lande, som kom til Hawaii, og han lyttede til sine venner, der rejste til Genève og New York for at deltage i møder med indfødte folk fra hele verden. Da Kamaki var omkring 60 år, begyndte han omsider at forstå, at hans folk ikke var mindre værd end andre. Han forstod, at hawaiianernes situation som et undertrykt folk og regnet for mindreværdigt var et resultat af deres rolle som et folk, der var underkastet andres politiske og økonomiske styre. Det er en politisk og økonomisk verdensorden, som har bestemt skæbnen for indfødte folk over hele verden. Han forstod, at det ikke var ham som person, der var noget i vejen med, at det ikke var hans folk eller kultur, der var noget i vejen med, men hele det globale politiske og økonomiske system, som vi alle er del af.

At tage sig af hinanden og omgivelserne

Den hawaiianske kultur og andre polynesiske kulturer understreger vi menneskers forpligtelser til at tage os af hinanden og af vores omgivelser. Kamaki var af den opfattelse, at hawaiianere og andre indfødte folk har noget at lære resten af verden, hvis vi vil stoppe menneskenes ødelæggelse af hinanden og af omgivelserne. Han sagde: *"Hawaiianerne var et humanistisk orienteret folk, og verden er i fremtiden nødt til at lære af hawaiianerne og andre indfødte folk, at vi må være mere menneskelige over for hinanden og vores omgivelser. Jeg siger ikke, at hawaiianerne er bedre end andre – vi har alle mulighed for at give og dele – men hawaiianerne har beskyttet og næret denne egenskab i årtusinder."*

Racisme

Det var ikke kun hawaiianerne, der i første halvdel af dette århundrede var udsat for racisme og tvungen assimilation.* Alle ikke-hvide etniske grupper blev påvirkede af en national og territorial politik, der fokuserede på at "amerikanisere" dem. Så sent som i 1970'erne opkaldte universitetet i Honolulu en bygning efter psykologen Stanley Porteus, som var kendt for sine ideer om racehygiejne og nogle ejendommelige "labyrint-tests" som han påstod viste, at hvide mennesker var mere intelligente end andre. Det brugte han og lovgiverne til at retfærdiggøre, at folk der arbejdede i plantagerne var ikke-hvide og fik mindre i løn. En af de mest indflydelsesrige hvide mænd sagde engang: "*Hvis den gode Gud havde villet, at den hvide mand skulle arbejde i marken, så ville han ikke have skabt menneskene med forskellig hudfarve."* Hawai'i Universitetets Institut for Etniske Studier protesterede kraftigt mod at navngive bygningen efter en racist, men først midt i 1990'erne lykkedes det studerende fra Center for Hawaiianske Studier og andre at få gennemtvunget et navneskifte.

Hula-*dans*

Historie og rettigheder

I sær siden 1970'erne har indfødte hawaiianere studeret deres egen historie og rettigheder. De er i gang med at genoplive deres sprog, danse og historier, og de prøver at redde de sidste rester af deres øer fra "udvikling": industri, vej-, hotel- og boligbyggeri. Den hawaiianske bevægelse for indfødte folks rettigheder og selvstyre/selvstændighed voksede sig stærk i løbet af 25 år fra 1970 til 1995, og det lykkedes at forbedre situationen for hawaiianere på mange områder. Ved århundredskiftet til 1900 var hawaiianernes situation meget dårlig. Havde det ikke været fordi de trods alt udgjorde flertallet i valg og folkeafstemninger, var der nok intet blevet gjort for dem. Men fordi store dele af befolkningen på det tidspunkt var indvandrere uden stemmeret, var den hvide politiske elite nødt til at tage hawaiianerne alvorligt for at sikre sig deres stemmer. En gruppe af veluddannede hawaiianere var stærkt bekymrede for, at deres "race" skulle uddø og dannede et råd, der prøvede at gennemføre love til forbedring af situationen for indfødte hawaiianere. Mange af dem levede i ghettoer i byerne under dårlige forhold, og rådet foreslog som en løsning, at hawaiianerne skulle gives jord at dyrke, så de kunne flytte tilbage på landet og leve sundt og spise fisk og *poi*.

Dansere klar til handling - politisk såvel som kunstnerisk

Hawaiianske hjemsteder

I 1921 lykkedes det at få gennemført "Lov for Hawaiianske Hjemsteder." Alle der kunne bevise, at de var halvt hawaiianere, havde ret til et stykke jord, som de kunne leje for en dollar årligt i 99 år. Hvor godt det end lyder, så var der mange problemer med denne lov. Først og fremmest var den aldrig blevet gennemført, hvis den ikke samtidig havde sikret al den gode landbrugsjord til plantageejerne. Der var heller ingen finansiering knyttet til loven – systemet skulle være selvfinansierende, hvilket reelt har betydet, at 80 år efter lovens gennemførelse bliver stadig kun en femtedel af den afsatte jord (5% af Hawaiis samlede areal) brugt til formålet. Mange hawaiianere kunne ydermere ikke *bevise*, at de for halvdelen af deres afstamnings vedkommende nedstammede fra den befolkning, der levede på øerne i 1778, for der var ingen kirkebøger eller andre dokumenter med disse oplysninger. Administrationen af hjemstedsloven har ikke fungeret, og i slutningen af 1970' erne rejste protesterne sig så voldsomt, at en lang række undersøgelseskommissioner blev nedsat. Rapport efter rapport har påvist fejl, snyderi og mangler. I dag er der næsten 30.000 navne på ventelisten til jord. Når man tænker på, hvor dyrt det er at leve i Hawaii og på hvor høje huslejerne og jordpriserne er, er det nemt at indse, hvor vigtig denne lov er for dem, der kan nyde godt af den. Et andet problem er, at definitionen af en hawaiianer som én, der kan bevise halv afstamning fra folk, der levede i Hawaii før 1778, faktisk deler hawaiianere i to grupper: dem der har ret til særlige privilegier og dem der ikke har.

Billeder fra en kombineret demonstration, politisk møde og fejring af dronning Lili'uokalanis fødselsdag. Emnet er tvungent salg af hawaiiansk fondsejede jorder. Pigerne til højre er fra gymnasieskolen Halau Ku Manu, hvor undervisningen foregår på hawaiiansk.

Hjemsteder og "offentlig jord"

De indfødte hawaiianere har to såkaldte "land trusts" – to sæt af landområder, der burde forvaltes til deres fordel. Det ene er hjemstederne, som burde udgøre en tyvendedel af det samlede land. Den anden er de jordområder, der er karakteriseret som "offentlig jord." Efter magtovertagelsen i 1893 ændrede kupmagerne lovene og erklærede, at al jord, der hidtil havde hørt under kongehuset, nu sammen med den tidligere regeringsjord udgjorde "offentlig jord." Derefter forærede de i 1898 denne jord til USA som tak for annekteringen. Den amerikanske regering returnerede i 1959 det meste af denne jord til den nye hawaiianske stat. Fordi jorden blev "overdraget" (cederet) frem og tilbage, kaldes denne jord i dag "den overdragne jord" ("ceded lands").

Forfatningsændringer i 1978 anerkendte kanaka maolis særlige rettigheder til en femtedel af indkomsten fra den overdragne jord. Det drejer sig om store landområder (omkring en tredjedel af Hawaii) og mange penge. Til at administrere disse penge oprettedes i 1980 OHA, "Office of Hawaiian Affairs" (Afdelingen for Hawaiianske Anliggender), der blev ledet af en bestyrelse, hvis medlemmer skulle være af hawaiiansk oprindelse (her var der ingen minimum blodprocent). Det er en parallel til det amerikanske BIA, "Bureau of Indian Affairs" (Kontoret for Indianske Anliggender). Gennem årene har der været mange problemer, både med den interne administration af OHA og med forholdet

mellem resten af statsadministrationen og OHA. OHA har ført retssager blot for at få de penge ud af staten som de har ret til, men som det er tilfældet med hjemstedsloven: OHA er bedre end ingenting.

Adgangsrettigheder

Det tredje vigtige område, hvor kanaka maoli har særlige indfødte rettigheder, er adgang til jord som de ikke selv ejer. Det gælder for eksempel retten til adgang til områder i bjergene for at indsamle urter og andet med religiøse og traditionelle formål. En serie af retssager mellem 1982 og 1995 stadfæstede disse rettigheder, som var en vigtig del af *ahupu'a*-princippet, og som hawaiianerne derfor har haft i umindelige tider. Siden 1840'erne har adgangsrettighederne været nedskrevet i lovene. Den mest vidtgående domsafsigelse erklærede i 1995, at alle hawaiianere (og måske andre – dommeren er med vilje uklar) har ret til adgang til områder, der ikke er "fuldt udviklede" (igen er dommeren uklar), for at indsamle det de behøver til traditionelle og religiøse formål.

Denne dom udløste et ramaskrig fra advokater og ejendomsmæglere, fordi privat ejendomsret i Hawaii således ikke længere betød, at man kunne nægte andre adgang til ens jordområder. Hvert år siden da har der – uden held – været lovforslag, der reelt går ud på at slippe af med denne doms konsekvenser. Et år havde lovforslaget som konsekvens, at alle *hula*-lærere blev politisk engagerede, hvilket mange af dem ikke havde været før. Alle de store skoler og de dygtigste dansere og musikere samledes i den åbne midte af parlamentsbygningen i 24 timer, hvor de dansede, trommede og holdt taler imod lovforslaget, som omsider – symbolsk – blev revet i stykker af den ene af de to, der oprindeligt stillede det.

Imod særlove for indfødte folk

En ny serie af retssager har siden sidst i 1990'erne angrebet forskellige dele af de lovfæstede rettigheder. Først lagde en hvid gårdejer fra Hawai'i-øen sag an mod regeringen, fordi han som ikke-hvid ikke kunne stemme for, hvem der skulle være bestyrelsesmedlem af OHA. Sagen gik igennem mange instanser og endte i den amerikanske højesteret i Washington D.C. Han vandt sagen, og guvernøren for staten Hawai'i afsatte øjeblikkeligt hele OHA's bestyrelse og udpegede selv en ny foreløbig bestyrelse indtil det næste folkevalg. Nu kan alle ikke alene stemme for hvem der skal sidde i bestyrelsen, men også sidde der.

I oktober 2000 lagde en ukendt amerikaner ved navn Barrett, der lige var flyttet til Hawaii, sag an mod staten og påstod, at statens grundlovs kapitel 12 (Hawaiianske Spørgsmål) gik imod den amerikanske forfatnings sikring af lige beskyttelse for alle borgere. Barretts advokater hævdede, at både adgangsrettigheder, loven for hawaiianske hjemsteder og OHA gik imod den amerikanske forfatning. Sagen blev i sidste ende afvist af distriktsdommeren i Honolulu på grund af en teknisk fejl;

Mahahiki- ceremonier fejret i Makua-dalen og på Moloka'i

men alle tog den meget alvorligt – ikke mindst på grund af det fortilfælde, som den tidligere sag havde skabt. Flere sager har fulgt disse, den seneste stiller endda spørgsmålstegn ved, om hawaiianere i det hele taget er indfødte. Bag nogle af, måske alle, disse retssager står en magtfuld national organisation, der er imod særlove for indfødte folk og etniske mindretal. Desværre er den type angreb på indfødtes særrettigheder, der har fundet sted i Hawaii siden midt i 1990erne, velkendt fra mange andre indfødte bevægelser over hele verden.

Forholdet mellem hawaiianerne og USA's regering

Alle disse tiltag har gjort en del indfødte hawaiianere bange for at miste de meget nødvendige særprogrammer, som de trods alt har. I mellemtiden har Hawaiis to medlemmer i den amerikanske kongres stillet et lovforslag, der giver hawaiianerne den samme stilling over for den nationale regering, som indfødte amerikanere har i de såkaldte "afhængige indenrigsnationer." Indfødte folk har deres egne styrende organer, men er i sidste ende underlagt den amerikanske kongres, der bestemmer hvilke grupper de vil acceptere med den status. Det er samme slags forhold mellem stater og indfødte folk, som den amerikanske regering støtter i de Forenede Nationers organer, der diskuterer en rettighedserklæring for indfødte folk. Nogle hawaiianere støtter dette forslag, andre er imod det, fordi hawaiianere historisk set har helt andre og bedre dokumenterede rettigheder end indianerne.

Med ryggen til fremtiden

Fremtiden tegner ikke lovende for indfødte hawaiianere. Den økonomiske situation er uhyre vanskelig, både for dem og for staten Hawai'i som helhed. Deres politiske status og særprogrammer er under vedvarende angreb og debat. Deres sociale situation er uvis og for mange forfærdelig. Men hawaiianerne er her stadig, og deres kultur er stadig i live – efter to hundrede års forsøg udefra på at ændre dette. Kekai og Mãhealani synes ikke at være bekymrede for deres fremtid. Det har måske noget at gøre med et specielt hawaiiansk syn på fremtiden, som man ikke ofte taler om. Helt modsat af hvordan vi taler om "fremtid" og "fortid," så taler kanaka maoli om fortiden som "tiden foran os" (*ka wa mamua*), mens fremtiden omtales som "tiden bag os" (*ka wa mahope*). Lederen af Center for Hawaiianske Studier, Lililkaa Kame'eleihiwa, forklarer det således:

> *"Det er som om hawaiianeren står fast forankret i nutiden, med ryggen til fremtiden og sine øjne fæstnet på fortiden, idet han søger historiske svar på nutidens problemer. For hawaiianeren er en sådan måde at se det på helt igennem praktisk, for fremtiden er altid ukendt, mens fortiden er rig på herlighed og viden."*

Logo fra folketribunalet Ka Ho'okolokolonui Kanaka Maoli i 1993

hjemkomst (Kuolao)

Afkolonisere: At lade en koloni overgå til at være selvstændig stat.
Animisme: Besjæling af naturen; forestillinger om ånder, der er knyttet til bestemte dyr eller ting, og som kan forlade disse for kortere eller længere tid.
Annektere: Om stat: at tilegne sig et område.
Antropolog: Forsker, der studerer mennesker som sociale og kulturelle væsener.
Assimilation: At tilegne sig et andet folks livsstil og afvise sin egen kultur.
Brødfrugt: Meget stor frugt, der kan måle op til 30 cm i diameter og kan veje op til to kg. Frugtkødet er hvidt og cremet. Brødfrugter kan koges, bages eller spises i suppe. Stammer fra Polynesien, hvor frugten stadig er hovedernæringsmiddel på mange af de små Stillehavsøer.
Centralisere: Samle ledelsen af en virksomhed eller et land under én myndighed.
Demograf: Person, der er kender og forsker af demografi: befolkningsbeskrivelse; studiet af befolkningsudviklingen, dens økonomiske og sociale årsager og følger.
Endogami: Ægteskab mellem medlemmer af samme slægt, gruppe, religion.
Enevældig: Om person: i besiddelse af uindskrænket regeringsmagt.
Etnisk: (fra græsk: *ethnos*, som betyder "folk") Som har med en befolkningsgruppes kultur eller nationalitet at gøre.
Guvernør: Leder af et forvaltningsområde, f.eks. enkeltstat i USA.
Knowhow: Teknisk dygtighed, ekspertviden, ekspertise.
Koloni: En stats besiddelse i en anden verdensdel. Kolonialisme: Et lands beherskelse og udnyttelse af landområder uden for dets egne grænser. Kolonisere: Med magt at gøre et fremmed område til koloni.
Konstitutionel: Som er i overensstemmelse med en (fri) forfatning.
Monarki: Stat ledet af en monark: konge, fyrste.
Morbærtræ: Træ med kort, kroget stamme og store blade. Frugterne minder om brombær. Barken anvendes som råmateriale i papirproduktion.
Petroglyf: Tegn eller figur skåret i sten.
Repressalie: Persons modforholdsregel mod en anden; stats modforholdsregler mod overgreb fra en anden stats side.
Sandeltræ: Vellugtende træsort anvendt til møbler.
Skørbug: Sygdom, der opstår på grund af mangel på C-vitamin.
Taro: Tropisk plante med langstilkede blade og stængelknolde, der anvendes som næringsmiddel på samme måde som kartofler og til udvinding af mel. Bladene bruges som grøntsag. Findes vildtvoksende i Sydøstasien, men blev udbredt til øerne i Stillehavet før vores tidsregning.
Territorium: Land- eller statsområde; område.
Undtagelsestilstand: Særlig retstilstand, hvor de sædvanlige love sættes ud af kraft, f.eks. under en krig.

Solnedgang (Ala Moana Beach Park, Honolulu, O'ahu)

Faglitteratur

(E) til eleven **(L)** til læreren

Beck, Henrik og Lizzie Egholm (red.): *Små folk.* FN-forbundets skoleavis (FN-forbundet 1993) Artikler om indfødte folk fra hele verden i fiktions- og faktaform **(E)**

Bille, Steen: *Beretning om Corvetten Galathea's Reise omkring Jorden i 1845, 46 og 47* (Kjøbenhavn: C.A. Reitzels Bo og Arvinger 1853) **(L)**

Burger, Julian (i samarbejde med kampagnegrupper og indfødte folk): *Gaia atlas over De Første Folk*: En fremtid for den indfødte verden (Mellemfolkeligt Samvirke 1991) Opslagsbog og tematisk gennemgang, der med overskuelige kort og figurer præsenterer de indfødte folk og deres situation **(E) (L)**

Cramer, Vibeke og Birthe Juel Christensen (red.): *Der er flere folk end du tror.*(Kirkernes U-landsoplysning 1993) Temaavis udgivet i forbindelse med det internationale år for oprindelige folk. Om deres fælles kamp for menneskerettigheder, kultur og identitet. **(E)**

Dahl, Jens: *Indfødte folk* (IWGIA 1992) **(E)**

Dahre, Ulf Johansson: *Det förgångna är framtiden. Ursprungsfolk och politiskt självbestämmande i Hawai'i* (Lund Monographs in Social Anthropology 9 2001) **(L)**

Friedman, Jonathan: *Det tabte Paradis - det genvundne Paradis* (Jordens Folk nr. 3 1987. Tema: Identitet og bevægelse. Dansk Etnografisk Forening) **(L)**

Friedman, Kajsa Ekholm: *Trubbel i paradiset. Hawaiianernas återkomst* (Carlssons, Stockholm 1998) **(L)**

Hasager, Ulla og Jonathan Friedman (eds.): *Hawai'i - Return to Nationhood.* IWGIA Document no. 75 (IWGIA 1994) **(L)**

Hasager, Ulla: *"Huas knogler rasler i solen"* (Jordens Folk nr. 2 1995. Tema: Indfødte folk. Dansk Etnografisk Forening) **(L)**

Hasager, Ulla: *Kulturel identitet i global historisk antropologisk sammenhæng - mod en metode til studium af identitet* (Specialerække nr. 42, 1991. Institut for Antropologi) **(L)**

Indigenous Affairs 1/2000: *The Pacific* (temanummer) (IWGIA 2000) **(L)**

Indigenous Affairs 1/1998: Artikler om Stillehavets indfødte folk (IWGIA 1998) **(L)**

The Indigenous World 2001-2002: Årbog om indfødte folk: *Australia and The Pacific: Ka Pae'aina (Hawai'i),* side 201-203 (IWGIA 2002) **(L)**

The Indigenous World 2000-2001: *Australia and The Pacific: Ka Pae'aina (Hawai'i),* side 221-223 (IWGIA 2001) **(L)**

The Indigenous World 1999-2000: *The Pacific and Australia: Ka Pae'aina (Hawai'i),* side 185-190 (IWGIA 2000) **(L)**

KONTAKT Internationalt Magasin nr. 2 2002: *Små folk - Store krav* (Mellemfolkeligt Samvirke 2002) Menneskerettighedsorganisationer kæmper med succes for oprindelige folks rettigheder. Samtidig opstår der stadig nye konflikter mellem rivaliserende folkeslag **(E) (L)**

KONTAKT Internationalt Magasin nr. 1 1993/94: *4. Verden: De glemte folk træder frem* (Mellemfolkeligt Samvirke 1993) **(E) (L)**

Levende Natur Nr. 3 - Oktober 2001: *Naturens mennesker - menneskenes natur* (Tillæg om oprindelige folk udarbejdet af WWF Verdensnaturfonden i samarbejde med IWGIA og Albatros Travel) (WWF Verdensnaturfonden 2001) **(E) (L)**

Morin, José Luis: *Indigenous Peoples' Rights and Kanaka Maoli. Self-Determination in Ka Pae'aina (Hawai'i)* (Indigenous Affairs 1/98, s. 36-45) (IWGIA 1998) **(L)**

Ungdomsmagasinet Zapp Jorden Rundt 1993/1: *Oprindelige folk* (Mellemfolkeligt Samvirke 1993) **(E)**

Film/video

Bischoff, Peter: *Tuvalu: indtryk fra et truet samfund* (VHS, 52 min. Dansk og engelsk tale, danske undertekster. Distribution: Mediateket) (Keep Looking Productions, Danmark 2000). Rejse-dokumentar fra ø-staten Tuvalu i Stillehavet: Et minisamfund, der befinder sig i en overgangsfase mellem naturalieøkonomi, penge og en vestlig udvikling med tilhørende miljøproblemer. Filmen er optaget på den overbefolkede hovedø Funafuti og den noget mindre ø Nukufetau, hvor der stadig findes rester af traditionelle livsformer. Filmen viser fiskeri, håndværk og kirkegang; de medvirkende er familier, skolebørn, unge, der drømmer om fremtiden, og gamle, der husker fortiden. Velegnet fra 9. klasse og til debat. (Findes i en forkortet version, 45 min.)

Sejsbo, Mette: *Making a Difference. A Documentary on the Rights of Indigenous Peoples* (Dansk AV Produktion, København, Danmark, 2002 - www.davp.dk) Dokumentar, 60 min._I Sydafrika har buskmændene været tæt på udryddelse, de er kun 600 tilbage. I Bangladesh har chakma-folket været igennem 25 års krig mod landets regeringer. I Ecuador slås quichua-indianerne for at holde olieselskaberne på afstand, mens grønlænderne har indset, at de har skabt et samfund, der ikke er på egne betingelser. Verdens oprindelige folk lever under vidt forskellige betingelser. I FN slås de for rettigheder, og efter 20 år er verden begyndt at lytte.

Internettet

www.countryreports.org (engelsk)
Landerapporter om mange af Stillehavsøerne.

www.u-land.dk
Danmarks største hjemmeside om ulande og udviklingsspørgsmål: Oplysninger om danske organisationer, der arbejder med Afrika, Latinamerika og Asien, om internationale organisationer, om bøger og film. Nyheder og links til alverdens emner og lande.

www.u-land.dk/jorden rundt
Basen giver et samlet overblik over 30 danske organisationers undervisningsmaterialer om ulande: Bøger, udstillinger, spil, video, cd-rom, hjemmesider m.m.

IWGIA og de indfødte folk

- IWGIA samarbejder med de indfødte folks egne organisationer om at sikre basale menneskerettigheder og rettigheder til jord og ressourcer.
- IWGIA arbejder for, at indfødte folk får kendskab til international og statslig politik, således at de kan forsvare sig mod overgreb.
- IWGIA arbejder for, at indfødte folks ret til selvbestemmelse anerkendes.
- IWGIA arbejder i FN for vedtagelse af en universel deklaration om indfødte folks rettigheder.

Om IWGIA generelt

- IWGIA er en international organisation ledet af eksperter og rådgivere i spørgsmål om indfødte folks rettigheder og kultur.
- IWGIA udgiver bøger og tidsskrifter om oprindelige folks forhold.
- IWGIA udfører menneskerettighedsarbejde og støtter projekter for indfødte folk i samarbejde med indfødte folks egne organisationer.
- IWGIA har observatørstatus i FN's økonomiske og sociale råd, samarbejder med indfødte folks organisationer i FN og deltager i udviklings- og menneskerettighedsprojekter over hele verden.

IWGIA
INTERNATIONAL WORK GROUP FOR INDIGENOUS AFFAIRS

Hvem er de indfødte folk?

Informations- og undervisningsmateriale om indfødte folk
(folkeskolens 6.-9. klasse)
Hæftet er ét af flere i en serie om indfødte folk.
Hvem er indfødte folk?
Hvor og hvordan lever de?
Hvilke problemer står indfødte folk overfor?
Hvordan arbejder de selv på at bedre deres vilkår?
Hvert hæfte fokuserer på ét indfødt folk og dets historie.

KANAKA MAOLI

Et polynesisk folk fra Hawaii

© Ulla Hasager og IWGIA 2002

Ulla Hasager er magister i antropologi og Ph.d. fra Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Hun underviser i antropologi og etniske studier på Hawai'i Universitet i Honolulu, Hawaii.

Tekst: Ulla Hasager
Fotos: Ed Greevy, Jo Anne Kleinschmidt, Ulla Hasager, Richard U. Ribuca, Christian Erni, Alejandro Parellada, Dario Novellino og arkivfotos
Redigering: Käthe Jepsen (ansv.)
Forord: Käthe Jepsen og Anette Molbech
Layout: Jorge Monrás
Tryk: Eks-Skolens Trykkeri
ISBN: 87-90730-62-3 / **ISSN:** 1399-9540
Pris: 25.00 kr.

Hæftet er udgivet med støtte fra Danidas Oplysningsbevilling og Undervisningsministeriets Tipsmidler.

Classensgade 11E - 2100 København Ø / Tlf.: 35 27 05 00 - Fax: 35 27 05 07 - E-mail: iwgia@iwgia.org - www.iwgia.org

Serien omfatter:

1. INUIT
De eskimoiske folk i Arktis
2. VAN GUJJAR
Et skovfolk i indisk Himalaya
3. DE INDFØDTE AUSTRALIERE
4. BUSKMENNESKER
Et folk i Kalahari-ørkenen
5. INDIANER I DANMARK
Shuar i Ecuador
6. INDIANSKE FOLK I PERUS ANDESBJERGE
7. NAGA
Et folk mellem Indien og Burma
8. NOMADER I MONGOLIET
9. MAPUCHE
Et indiansk folk i Argentina og Chile
10. STILLEHAVSFOLK I MELANESIEN
11. STILLEHAVSFOLK I SALOMONØERNE
Livet på Reeføerne
12. KANAKA MAOLI
Et polynesisk folk fra Hawaii
13. MAASAI
Kvæghyrder i Østafrika